

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Nina Bevk

Pozabljeni otroci

Diplomsko delo

Ljubljana, 2020

Povzetek

Diplomsko delo govori o izzivih, s katerimi se soočajo otroci in mladostniki, zaradi prestajanja zaporne kazni enega od staršev.

V teoretičnem uvodu je opredeljeno, kako se otroci in mladostniki odzovejo na staršev odhod v zapor, kako to vpliva na njihove odnose z ostalimi družinskimi člani, vrstniki in šolo. Definiran je pojem travmatskega dogodka, ki ga prinese ločitev otroka od starša. Ta lahko privede do posttravmatske stresne motnje, saj obdobje, ko je otrok ločen od starša, postane obdobje velike ranljivosti otroka oz. mladostnika. Prav tako je opredeljen pojem stigme, saj se otrok srečuje tudi s starševo stigmo. V diplomskem delu je opredeljena vloga socialnega delavca, ki pomaga premagovati izzive, s katerimi se sooča otrok ali mladostnik. Raziskovalni del temelji na kvantitativni metodologiji anketnih vprašalnikov, empirični del pa odgovarja na vprašanja, kaj otrok doživlja, ko je soočen z izgubo starša zaradi prestajanja zaporne kazni in ali bi otroci v tistem trenutku potrebovali psihosocialno pomoč socialne delavke. Ugotovitve raziskave kažejo, da staršev odhod v zapor vpliva na veliko vidikov otrokovega življenja in da bi otroci oz. mladostniki potrebovali ustrezno pomoč socialne delavke oz. delavca.

Ključne besede: otroci, stigma, travma, zapor, pomen socialnega dela.

Abstract

The graduation thesis addresses the challenges that children and adolescents are facing because of their parent's incarceration.

The theoretical introduction defines how children and adolescents respond to a parent's imprisonment, how that affects their relationships with the rest of the family, peers and school. It also defines the concept of a traumatic event caused by the separation of child and parent which can lead to post-traumatic stress disorder. The period when the child is separated from the parent becomes a period of great vulnerability of the child. The concept of stigma is defined, because the child also faces the parent's stigma. The thesis describes the role of a social worker who helps to overcome the challenges which a child or adolescent is facing. The research part is based on the quantitative methodology of the questionnaires. The empirical part answers the questions of what a child experiences when confronted with the loss of a parent as a result of serving a custodial sentence and whether the child would need psychosocial assistance from a social worker at the time.

The findings of the study show that a parent's imprisonment affects many aspects of a child's life and that children or adolescents needed appropriate help from a social worker or worker.

Keywords: children, stigma, trauma, prison, the importance of social work.

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Nina Bevk

Pozabljeni otroci

Diplomsko delo

Mentor: doc. dr. Milko Poštrak

Ljubljana, 2020

Kazalo vsebine

1. Uvod	1
1.1. Pozabljeni otroci.....	1
1.2. Odhod starša v zapor	1
1.2.1. Odzivi otrok	1
1.2.2. Izguba.....	3
1.2.3. Žalovanje.....	3
1.2.4. Vpliv starševega prestajanja zaporne kazni na otroka	3
1.2.5. Strahovi	6
1.3. Travmatska izkušnja.....	6
1.3.1. Travmatski dogodek.....	7
1.3.2. Travma v otroštvu	7
1.3.3. Posttravmatske stresne motnje pri otrocih, ki imajo starša v zaporu.....	8
1.4. Stigma.....	8
1.5. Pomen stikov s staršem v zaporu	10
1.5.1. Klici.....	11
1.5.2. Obiski.....	11
1.6. Otroške strategije preživetja.....	12
1.6.1. Odpornost.....	12
1.7. Socialno delo	13
1.7.1. Opredelitev sodobnega socialnega dela	13
1.7.2. Prispevek socialnega dela	13
1.8. Primeri dobrih praks nevladnih organizacij po Evropi	18

1.8.1.	Primer Irske: Ireland Bedford Row Family Project.....	18
1.8.2.	Primer Švedska: Solrosen (sončnica).....	18
1.8.3.	Primer Norveške: Norway Foreningen for Fangers Parorende (FFP)	19
2.	Raziskava.....	20
2.1.	Problem	20
2.1.1.	Raziskovalna vprašanja.....	21
2.1.2.	Raziskovalne hipoteze	21
2.2.	Metodologija	22
2.2.1.	Vrsta raziskave.....	22
2.2.2.	Merski instrument in viri podatkov.....	22
2.2.3.	Populacija in vzorčenje	22
2.2.4.	Opis zbiranja podatkov	23
2.2.5.	Obdelava in analiza podatkov	23
3.	Rezultati.....	24
4.	Razprava in sklepi	41
5.	Predlogi.....	45
6.	Uporabljena literatura	46
7.	Priloge.....	52

Kazalo tabel:

Tabela 1	28
Tabela 2	29
Tabela 3	30
Tabela 4	31
Tabela 5	32
Tabela 6	33
Tabela 7	34
Tabela 8	34
Tabela 9	35
Tabela 10	36
Tabela 11	37
Tabela 12	37
Tabela 13	39
Tabela 14	39
Tabela 15	40
Tabela 16	41
Tabela 17	42
Tabela 18	42
Tabela 19	43

Kazalo grafov:

Graf 1	24
Graf 2	25
Graf 3	26
Graf 4	27
Graf 5	28
Graf 6	29
Graf 7	31
Graf 8	33
Graf 9	34
Graf 10	35
Graf 11	36
Graf 12	38
Graf 13	39

1. Uvod

1.1. Pozabljeni otroci

Otroke, ki imajo starše v zaporu, pogosto opisujemo kot pozabljene žrtve pravosodnega sistema. Ko gresta mati ali oče v zapor, so prizadeti njuni otroci. Vendar se posledice, ki jih pusti staršev odhod v zapor, le redko obravnavane v postopkih kazenskega pravosodja. Otroci so primorani sprejeti nove vloge v družini, da bi zagotovili čustveno ali finančno podporo za druge družinske člane, najpogosteje pa odnos z zaprtim staršem in drugimi družinskimi člani zelo trpi. (Robertson, 2017)

1.2. Odhod starša v zapor

Staršev odhod v zapor neizogibno prekine vsakodnevno navezanost, ostane pa vprašanje, kako ohraniti psihične vezi. Kot potrjuje psiholog Alain Bouregba, ni nujno, da zapor pomeni zapustitev otroka in če lahko obsojenec obdrži ustrezno roditeljsko zmogljivost, kljub fizičnim omejitvam zaporne kazni, so tveganja za njegovega otroka znatno manjša. (McArthur, 2013)

1.2.1. Odzivi otrok

Odhod starša v zapor lahko vpliva na številne vidike otrokovega življenja, vključno s čustvenim in vedenjskim stanjem, družinsko stabilnostjo ter finančnimi razmerami. (Christian, 2009)

Zaporna kazen ali celo aretacija staršev običajno izzove močne reakcije njihovih otrok, te pa se lahko zelo razlikujejo in vključujejo žalost, jezo, zaskrbljenost ter občutek izgube. Vpliv starša v zaporu na otroke je lahko globok in dolgotrajen. Pogosto so otroci zapornikov diskriminirani in stigmatizirani ter trpijo zaradi travme, strahu, sramu, občutka krivde in nizke samopodobe. Pri otrocih in mladostnikih se lahko pojavijo povečane zdravstvene težave, regresivno vedenje, slabši učni uspeh in povečanje agresije. (Robertson, 2017)

Glede na vse psihične težave, zmede, izgube in sramu, ni presenetljivo, da se nekatera vedenja otrok spreminjajo. Nekateri otroci imajo nočne more ali začnejo ponovno močiti posteljo. Pri mlajših otrocih so lahko travme bolj pogoste. (Philibrick in drugi, 2002)

Posledica starša v zaporu močno vpliva na otrokovo telesno in duševno stanje. Sicer se stopnja ter resnost učinkov na zdravje od študije do študije razlikujejo, vendar so bile vsem skupne

ugotovitve, da otroci in mladostniki trpijo za spremembami spanja, prehranjevalnih navad, začnejo ali zvišajo uporabo alkohola, tobaka in prepovedanih substanc, zaznali so simptome posttravmatske stresne motnje in povišan delež kriminalnih dejanj. (Robertson, 2017)

Večina študij izpostavlja travmo, žalost in stisko, ki jih doživljajo otroci. Medtem ko so nekatere študije to povezale s podobnimi reakcijami otrok, ki doživljajo smrt staršev ali otrok, ki trpijo zaradi izgube starša, ki gre v vojno ali izgubo staršev z ločitvijo, so te analogije neustrezne. Ne upoštevajo stresa, povezanega s socialno stigmo in izolacijo, ki je pogosto posledica zaprtja staršev. Negotovost in motnje, ki se pogosto dogajajo v življenju otrok, še povečujejo travmo. Dodatni poudarek ohranjanju skrivnosti o tem, kje starš je, prispeva k še dodatni stiski otrok. (Tudball, 2000)

Kadar je v družinah prisotno nasilje, zloraba otrok ali uporaba dovoljenih ali nedovoljenih drog, potem so posledice odhoda starša v zapor za otroke manjše. Otrokova čustva ob odhodu starša v zapor se razlikujejo od kriminalnega dejanja, ki ga je starš zagrešil. Vsak otrok se bo drugače odzval na odhod starša v zapor. Ne glede na druga čustva, ki so prisotna, kadar gre starš v zapor, je ena od reakcij otrok na zaporno kazen starša občutek izgube. Tudi če so prisotni občutki olajšanja ali zadovoljstva, da bo starš kaznovan, se otrokovi občutki krivde ne bodo spremenili. (Robertson, 2017)

Pri odhodu starša v zapor se sramota in stigma razlikujeta od drugih oblik odsotnosti staršev, kot sta ločitev ali smrt enega od staršev. To lahko povzroči sovražnost in zmanjša podporo socialnih mrež in dodatno marginalizira ter izolira družino. Nadaljnje težave lahko povzroči dejstvo, da starši ali skrbniki otrokom ne povedo resničnega razloga za odhod starša v zapor. Če so otroci zmedeni ali zavedeni, ne morejo povezati svojih čustev z njihovim manjkajočim staršem, prav tako je lahko pomanjkanje informacij zastrašujoče za otroke, ki spodbuja njihove strahove ali fantazije o tem, kje starš pravzaprav je. (Shaw, 1992)

Otroci zelo različno razumejo in dojemajo zapor. Nekateri, predvsem mlajši, so zaradi nepopolne oz. netočne razlage za odsotnost mame ali očeta pod zelo velikim pritiskom, saj le delno razumejo, kaj se dogaja in si velikokrat situacijo predstavljajo veliko hujšo oz., da njihov starš živi v veliko hujših razmerah, kot so v resnici. (Robertson, 2017)

1.2.2. Izguba

Nejasna izguba se nanaša na izgubo, kjer je ljubljena oseba fizično odsotna, psihično pa prisotna, kot so ločitev, priseljevanje ali zapor – dvoumna izguba je najbolj stresna vrsta izgube, ker ob odhodu starša v zapor, običajni pogrebni obredi niso prisotni in je tako odvzeto žalovanje, ki omogoča lažji napredek k sprejetju situacije. (Philibrick in drugi, 2002)

1.2.3. Žalovanje

Za otroke, ki se soočajo z dolgotrajno zmedo glede tega, ali je zaprti starš v družini ali zunaj nje, otroci zapornikov ne morejo žalovati nad odsotnim staršem. Posledična negotovost in občutek stigme lahko privedejo do posttravmatičnega stresa. (Philibrick in drugi, 2002)

Študija, ki je preučevala otroke, ki so doživeli skrajne stresorje, je pokazala, da je stres, ki ga doživljajo otroci, ki imajo zaprtega starša, podoben stresu, ki ga je povzročila smrt družinskega člana, sprememba skrbništva v razmerah razveze in travma. Simmons (2000) je preučil številne študije v manjšem obsegu, ki so pokazale, da so učinki zapora staršev na razvoj otroka globoki. Brez pozitivnega posredovanja so ti otroci izpostavljeni velikim tveganjem.

V zgodnjem otroštvu (2–6 let) vemo, da so razvojne naloge občutek avtonomije, samostojnosti in pobude. Kadar obstaja dejavnik, kot je ločitev staršev in otrok, lahko otroci doživijo anksioznost, razvojno regresijo, akutni travmatični stres in krivdo preživelih. Ko otroci dosežejo srednje otroštvo (7–10 let) in morajo izpolnjevati razvojne naloge razvijanja občutka za industrijo ter zmožnosti za produktivno delo, lahko dejavniki ločitve staršev in otrok ter trajne travme povzročijo akutni travmatični stres, krivdo, sramoto, strah in reakcijsko vedenje. Nekatera vedenja, ki so bila najdena v študijah, so bila žalost, umik, nizka samozavest, agresija, težave s spanjem, težave s koncentracijo in popušcanje v šoli. (Simmons, 2000)

1.2.4. Vpliv starševega prestajanja zaporne kazni na otroka

Prestajanje zaporne kazni staršev se povečuje v veliko državah po vsem svetu. Po začetku prestajanja zaporne kazni lahko začne otrok kazati različne čustvene in vedenjske odzive – ti so odvisni od otrokove starosti, podpore, ki jo ima, družbene reakcije ter samega kaznivega dejanja, ki ga je storil starš. (Loureiro, 2010)

Številne študije v manjšem obsegu kažejo, da se otroci lahko odzovejo na prestajanje staršev z občutkom izgube, žalosti, zmede in jeze, pogosto se umaknejo ali skrijejo, pojavljajo se motnje hranjenja, lahko se začnejo kazati simptomi posttravmatične stresne motnje. Veliko študij je dokazalo vpliv starševe zaporne kazni na duševno zdravje otrok, vendar odhod starša v zapor ni edini dejavnik tveganja za otrokovo duševno stisko. Otroci zapornikov so lahko v nevarnosti že pred odhodom starša v zapor, saj so bili izpostavljeni nestabilnosti družine, nasilju v družini, zlorabi in zanemarjanjem, tudi zaradi duševnih bolezni staršev. (Glaze, Maruschak, 2008)

Če je starš aretiran pred otrokom, lahko to pusti čustvene brazgotine. Kadar je otrok prisoten pri aretaciji starša, je travma lahko še večja. (Bernstein, 2005). Poleg tega je lahko travma še hujša, če aretacija vključuje nasilje in silo. (Robertson, 2007) V primeru, če eden od staršev ubije drugega, se mora otrok soočiti z izgubo obeh staršev. (Loureiro, 2010)

Glede na vse psihične težave zmede, izgube in sramu, ni presenetljivo, da se otrokova vedenja spreminjajo.

Stigma, finančni in družbeni napadi družine ter slaba kakovost otroškega varstva so tudi povezana s kasnejšim antisocialnim vedenjem. Vendar lahko pozitivna podpora socialnih služb in nevladnih organizacij ublaži učinek starševskega zapore na medgeneracijski kriminal.

Če vsakega otroka pogledamo bolj individualno, vemo, da se razmerje vsakega otroka s svojim staršem spreminja in da na to vplivajo različne okoliščine. (Loureiro, 2010)

V eni od prvih študij, ki so preučevale vpliv zapore na otroke, je Sack (1978) preučeval otrokovo reakcijo na zaporno kazen staršev v psihosocialnem kontekstu. Poročali so, da so žene zapornikov zaznale vrsto sprememb v obnašanju svojih otrok in reakcij na očetovo zaporno kazen. Ti so vplivali na večino področij njihovega življenja in vključujejo:

- občutek izgube;
- agresivno vedenje;
- zmanjšane ravni poslušnosti;
- zmanjšanje učinkovitosti v šoli;
- žalost;

- strah;
- antisocialno vedenje.

Novejše študije so opazile podobne reakcije. Seymour (1998) je navedel, da otroci doživljajo širok spekter čustev in vedenjskih odzivov, ko gredo njihovi starši v zapor. Te vključujejo:

- strah in tesnoba;
- anksioznost pri ločevanju;
- skrbi, da so bili zapuščeni ali da nikoli več ne bodo videli starša;
- skrbi, da bo tudi drugi starš izginil;
- nočne more;
- strah pred tujci;
- strah biti sam;
- žalost;
- prepričanje, da so naredili kaj narobe, zaradi česar je starš odšel;
- jezo in krivdo;
- fizične simptome, kot so večje zdravstvene težave;
- regresivno vedenje (močenje postelje);
- sramoto in izolacijo.

Christian (2009) je mnenja, da veliko raziskav, ki raziskujejo vpliv odhoda starša v zapor na otroka, ni točnih, saj se raziskovalci soočajo z velikim izzivom. Zelo težko ločijo dejavnike, ki vplivajo na otroka zaradi starševega odhoda v zapor in dejavnike, ki so obstajali že veliko prej, kot so zloraba otrok, starševa zloraba drog in alkohola, duševna bolezen starša ali nasilje v družini. (Chrisitan, 2009)

Bowlby (1980) navaja, da mladi otroci za stabilen čustveni razvoj potrebujejo zanesljiv, sprejemljiv in intimen stik s starši. Po Bowlbyju varne vezi spodbujajo pozitiven razvoj in

obnašanje otrok, medtem ko negotove vezi lahko privedejo do primanjkljajev pri družbenem in moralnem delovanju v odrasli dobi. (Bretherton, 2008)

1.2.5. Strahovi

V intervjujih otrok, ki so jih naredili Bockneck in drugi (2009) so otroci ter mladostniki izpostavili veliko različnih skrbi in tesnob, povezanih z aretacijo in prestajanjem zaporne kazni starša. Otroke je najbolj skrbelo, da ne bodo tudi oni aretirani, strah pred policisti in strah, da starša ne bo več iz zapora. Veliko teh skrbi bazira na primanjkljaju znanja in razumevanja prestajanja zaporne kazni, saj se v večini primerov otroku poda zelo malo ali pa sploh nič informacij staršu. Velikokrat starši ali skrbniki podajajo otroku alternativno zgodbo, kje je oče ali mati, največkrat so uporabljeni izgovori, da je starš v vojski, na izobraževanju ali delu ipd. (Katz, 2002)

Katz (2002) navaja, da si otroci velikokrat zamišljajo veliko hujše scenarije, kot so v resnici: da so jih starši zapustili, da so v mučilnici, da so bolni in v bolnišnici ali kakšni grozoviti vojni itd. Bocknek in drugi (2009) so v intervjujih ugotovili, da so otroci, ki so vedeli resnico, veliko lažje govorili o prestajanju zaporne kazni očeta ali matere kot tisti otroci, ki jim je bila resnica prikrita. Forrtermore, Sack in Sedler (v McArthur, 2013) so ugotovili, da je bila izkušnja otrok, ki so obiskali starša v zaporu, pozitivna in ne travmatična, kot so starši pričakovali. (McArthur, 2013)

1.3. Trvmatska izkušnja

Naša življenja so sestavljena iz različnih izkušenj, dogodkov in spominov, ti pa so pomembni dejavniki, ki izoblikujejo človeka. Obstajajo bolj prijetne in manj prijetne izkušnje. Manj prijetne označujemo kot travmatske izkušnje, ki v človeku pustijo velik pečat. Kako velik je, pa je odvisno od več dejavnikov, tudi od intenzitete dogodka.

Posebno ranljivi so ravno otroci in mladostniki, še posebej, če so dalj časa izpostavljeni družinskemu nasilju, zlorabam in zanemarjenosti. Tukaj ne gre samo za enkratni travmatski dogodek, ampak dolgotrajne ponavljajoče se izkušnje. (Mikuš, Kos, Slodnjak, 2000)

1.3.1. Travmatski dogodek

Definicija travmatski dogodek opredeljuje kot dogodek izven običajnih izkušenj posameznika in običajno zmeraj povzroči močne reakcije. Carlson in Dalenberg (v Rothschild, 2011) opredelita travmatski dogodek kot ekstremno nepredvidljiv, negativen in nenaden dogodek, ki ga ni mogoče nadzorovati. Rothschild pa v to definicijo doda tudi pojem okolja. Pravi, da je travmatska izkušnja odziv uma in živčnega sistema ter je tako zastrašujoča in življenjsko ogrožajoča, da se človek s tem ne more sprijazniti. Travma je odziv na travmatični dogodek, neki incident, ki ogroža življenje nas samih ali kateremu drugemu v neposredni bližini. (Rothschild, 2011)

1.3.2. Travma v otroštvu

Izkušnja travmatskega dogodka in včasih razvoj posttravmatskega stresa po začetku prestajanja zaporne kazni starša pripelje do škodljivih posledic za otroka ali mladostnika. (Loureiro, 2010)

Travmatski dogodek lahko povzroči več različnih takojšnjih učinkov, kot so skrajna šibkost, obup, strah, otopelost in izkrivljeno dožemanje. (Loureiro, 2010)

Buttenhein, Levendosky in Herman opozarjajo na potlačevanje travmatične izkušnje dogodka iz otroštva. Otrok stežka razume travmatske dogodke, ki mu porušijo občutek varnosti, zato se samozaščiti tako, da izkušnjo poizkušajo potlačiti. Vendar je stalna in popolna potlačitev zelo redka – tako se spomini v obdobju otroštva in odraslosti manifestirajo na način dvofaznega vzorca z intrapsihičnimi in interpersonalnimi simptomi. (Cvetek, 2009)

Po travmatskem dogodku se ljudje pogosto odzovejo takoj, vendar pa proces okrevanja ni linearen, lahko je obdobje uspešnega spopadanja s travmo, ki mu sledi obdobje hudih posttravmatičnih simptomov. (Loureiro, 2010)

Nekateri dejavniki lahko povečajo verjetnost za nastanek kronične posttravmatske stresne motnje. Ti so resnost in trajanje travmatičnega dogodka; telesne poškodbe; stopnja medosebnega nasilja in preteklost te osebe osebno varnosti ter podpore, prejete po poškodbi. Ko simptomi postanejo kronični, po navadi psihološki učinki vplivajo na osebne težave. Te vključujejo psihične motnje, poskus samomora, družinske težave, spolne težave, medodnosna vprašanja in slabe čustvene odnose z ožjimi družinskimi člani in prijatelji ter psihosomatske težave. Zelo pogosto so

posledice za otroke, ki so priča travmatskim dogodkom, napačno razumljeni in so simptomi, ki jih kažejo, pogosto pripisani drugim vzrokom. To pa lahko poveča tveganje za razvoj depresije, motenj hranjenja in odvisnosti v kasnejšem življenju. (Loureiro, 2010)

1.3.3. Posttravmatske stresne motnje pri otrocih, ki imajo starša v zaporu

Ločitev otroka od staršev privede do travmatičnih simptomov, obdobje, ko je starš v zaporu, pa postane obdobje velike ranljivosti. (Ziebert, 2006)

Otroci imajo lahko zaradi neposrednih učinkov zaprtega starša psihične težave. Prvi je povezan z ločevanjem starša in otroka ter trajno izgubo. (Murray, 2005) Drugi dejavnik, ki lahko poveča verjetnost, da ima otrok v razvoju psihosocialne težave v poznejših letih življenja, je negotovost, ki jo prinese aretacija starša, otroci so zaskrbljeni, kako so njihovi starši, kako ravnajo z njimi v zaporu, so v strahu za njihovo varnost. (Kampfner, 1995)

1.4. Stigma

Goffman razvrsti stigmo v tri kategorije. Na prvem mestu so telesne oz. fizične deformacije, druge so značajske slabosti, ki se kažejo v šibki volji, prevladujočih in nenaravnih strasteh ter nagnjenjih, prevratnih in rigidnih prepričanjih, kot so na primer zasvojenost, duševne motnje, homoseksualnost, nezaposlenost, radikalna politična prepričanja ipd., v zadnjo kategorijo umešča podedovano oz. skupinsko stigmo, ki na osnovi rase, narodnosti ali religije prizadene celotno družinsko mrežo oz. člane nekega rodu.

Pri vseh vrstah je prisoten posameznik, nosilec stigme, ki z eno lastnostjo negativno odstopa od naših pričakovanj. Kmalu ta lastnost postane edina, po kateri se sodi posameznika.

Goffman pravi, da je stigma enaka nezaželeni drugačnosti in po njegovem mnenju je mogoče stigmatizirati vse razlike, ki se pojavljajo med ljudmi. Neka lastnost ali okoliščina je lahko v enem okolju popolnoma normalna in sprejemljiva, v drugem pa povzroči stigmo, izključevanje ter ne nazadnje diskriminacijo. (Goffman, 2008)

Stigma zaporne kazni se lahko širi od storilca kaznivega dejanja do njegove ali njene družine, vendar zelo malo vemo o tem, kako otroci zaprtih staršev upravljajo s svojo razdvojeno identiteto. (Luther, 2016)

Otroku se zlahka zgodi, da se mu sodi za dejanja, ki so jih storili njegovi starši. Ugotovljeno je bilo, da so otroci, ki imajo starša v zaporu, veliko bolj dovzetni za stigmo v šoli in skupnosti, v kateri živijo, saj so pogosto označeni kot drugačni, ker imajo nezaželene lastnosti. (Philibrick in drugi, 2002)

Mnogi otroci doživljajo izobčenja, neodobravanje in prezir v povezavi z dejstvom, da je njihov starš v zaporu. Za razliko od drugih izgub, kot so smrt ali bolezen starša, dejstvo, da je starš v zaporu le redko sproži sočutje in podporo drugih ljudi. Stigma in občutek izolacije sta pogojena tudi s kaznivim dejanjem, ki ga je naredil zapornik, saj je to kaznivo dejanje ključnega pomena za številne težave, s katerimi se soočajo otroci ter družina zapornika. (Robertson, 2017)

Narava kaznivega dejanja, odnos skupnosti in družba okoli zapornikove družine ter značaj vsakega posameznega otroka so dejavniki, ki vplivajo na otrokovo stigmatizacijo. (Robertson, 2017)

Glavno čustvo, povezano s stigmo, je sramota. Stigmatiziranja imajo lahko negativne duševne učinke na zdravje, povezane z izgubo statusa in diskriminacijo. (Philibrick in drugi, 2002)

Stigma in sramota vplivata na otrokovo pripravljenost o pripovedovanju svojim vrstnikom v šoli o zaporih in to velikokrat pripelje do potrebe po ohranjanju skrivnosti.

Partnerji in otroci zapornikov lahko doživljajo sekundarno stigmo, diskriminacijo in ustrahovanje, ki lahko škodljivo vplivajo na otrokovo duševno zdravje ali povečanje otrokovega antisocialnega vedenja. (Jones, 2012)

Večina otrok, ki je sodelovala v intervjujih Bockneka (2009), je izrazila, da so bili žrtve stigme in nasilja. Izrazili so tudi občutke izolacije, slabše prijateljske vezi in problematične odnose v šoli. Otroci so bili žrtve ustrahovanja in poniževanja, ne samo od vrstnikov, ampak tudi od učiteljev in sosedov. Ravno zaradi stigme, ki so jo doživljali z vseh strani, so otroci težko sprejeli ponujeno pomoč strokovnjakov, kadar so bili v stresnih situacijah in kadar so doživljali travmo. (McArthur, 2013)

1.5. Pomen stikov s staršem v zaporu

Boswell (2002) je v svoji raziskavi odkril, kako pomembni so stiki med staršem v zaporu in otrokom. Starš, ki je v zaporu, je lahko otroku vseeno v veliko socialno in čustveno oporo, tudi če so obiski oz. stiki omejeni ali nepredvidljivi. Chui (2010) in Bocknek (2009) sta odkrila, da otroci, ki nimajo stikov s staršem v zaporu, gredo skozi iste čustvene procese kot otroci, katerih starši se ločijo ali umrejo. (McArthur, 2013)

Starši v zaporu se soočajo z različnimi izzivi, kako vzdrževati stike s svojimi otroki. Mnogi se počutijo nemočni zaradi izgube starševske avtoritete in občutka izgubljanja dotika. Na njihovo sposobnost starševstva močno vplivata dve stvari – kdo skrbi za njihove otroke in vloga, ki so jo pripravljene sprejeti pri ohranjanju stikov.

Prestajanje kazni v zaporu zaporniku ne preprečuje, da deluje kot oče ali mati. (Cunningham, 2001)

Zapor in režim v zaporu sta ustvarjena brez upoštevanja njunega vpliva na mlade. Obiskovalci lahko zapornika vidijo v za to določenih prostorih, ki pa niso primerni za otroke.

Tako neformalni kot akademski dokazi kažejo, da kadar se otrokom in mladostnikom omogoči stik s starši in poskuša obrazložiti namen prestajanja zaporne kazni, je mogoče veliko negativnih učinkov zapore omiliti. Ko se otroku ali mladostniku pomaga razumeti, kaj se dogaja z njegovim staršem, se zmanjšata strah in negotovost, kaj se z očetom ali materjo dogaja v zaporu. Negativni vpliv prestajanja zaporne kazni starša se lahko omili tudi z vzdrževanjem rednih stikov, kot so telefonski pogovori, obiski, pisno sporočanje itd. (Robertson, 2017)

Ohranjanje družinskega stika med prestajanjem zaporne kazni je lahko koristno za otroke in njihove starše. Na splošno velja, da je vzdrževanje stikov med starši in otroki z osebnimi obiski med prestajanjem zaporne kazni pomembno za dobro počutje številnih otrok, čeprav na tem področju obstaja malo empiričnih dokazov. Nekateri raziskave kažejo, da je obisk pomemben pri vzdrževanju odnosov med starši in otroki ter povečuje verjetnost uspešnega združevanja po izpustitvi. Kar zadeva zapornike, je bilo v številnih študijah ugotovljeno, da je vzdrževanje družinskih vezi med prestajanjem kaznivih dejanj povezano z uspehom po sproščanju, ki je opredeljen kot nižja stopnja recidivizma. (Christian, 2009)

Študija Statističnega urada za pravosodje ZDA je preučila vrste in pogostost stikov med zaprtimi zaporniki mladoletnih otrok ter otroki teh zapornikov, vključno z njihovimi odraslimi otroki. Študija je pokazala, da je skoraj 79 % državnih zapornikov od vpisa naprej imelo nekakšen stik z vsaj enim od svojih otrok. 39 % očetov in 56 % mater v državnem zaporu je poročalo o vsaj tedenskim stikom z otrokom v obliki pisem, telefonskih klicev ali obiskov. Relativno malo zapornikov poroča o rednih osebnih obiskih vsaj enega od svojih otrok. V Ameriškem državnem zaporu je le 12,3 % očetov in 14,6 % mater poročalo o osebnih obiskih otrok vsaj enkrat mesečno. 45 % očetov in 58 % mater ni imelo osebnih obiskov svojih otrok. (Christian, 2009)

1.5.1. Klici

Za mnoge zapornike je telefonski stik edini način, da se neposredno pogovarjajo z otroki. Dostop do telefonskih klicev zapornikov je odvisen od objektov v določenem zaporu. Pogosto morajo zaporniki čakati, saj je število telefonov omejeno. Nekateri telefoni so na voljo le ob določenem času, delovni čas zapornikov pa lahko omeji dostop do njih. (Farrell, 1997).

Nič nenavadnega ni, da so otroci zapornikov ločeni od svojih bratov in sester in da se nahajajo v različnih gospodinjstvih. Težke omejitve pri uporabi telefona pomenijo, da pogost stik z vsakim otrokom ni mogoč. (Farrell, 1997)

1.5.2. Obiski

Obisk družinskega člana je lahko težka in pogosto travmatična izkušnja za otroke. Varnostni ukrepi, ki jih izvajajo pred vstopom v zapor, lahko otroka prestrašijo, včasih pa družinskim članom opravijo tudi telesne preiskave, ki jih družine opisujejo kot ponižujoče. Nekateri družine, zajete v raziskave, so poročale, da so jih pazniki v zaporu obravnavali, kot da so zaporniki z zelo malo spoštovanja oz. spoštovanja njihovih človekovih pravic. (Healey in drugi, 2000)

1.6. Otroške strategije preživetja

1.6.1. Odpornost

Rus Makovčeva pravi, da je odpornost sposobnost vzdrževanja ustreznega vedenja ob velikih stresnih dogodkih v življenju. Vsak od nas drugače odreagira na težavo. Pravi, da odpornost vsebuje tako pogum kot bolečino in predelavo travme v sebi ter v zvezi z drugimi ljudmi. (Rus Makovec, 2003)

Razumevanje koncepta odpornosti, pozitivno prilagajanje življenju po neželjenih dogodkih, omogoča lažje razumevanje tega, kako se otroci ukvarjajo s stigmo. Odpornost je lahko proces, na katerega vplivajo osebni, biološki in okolijski dejavniki ter interakcija med vsemi tremi. Še posebej so pomembni okolijski vidiki, saj lahko delujejo kot dejavniki tveganja ali zaščitni dejavniki.

Otroške strategije za preživetje in odpornosti se razlikujejo zaradi mnogih razlogov.

Prejšnje študije so pokazale, da so otroci, ki imajo starša v zaporu, bolj nagnjeni k motnjam v duševnem zdravju.

Otroci, ki živijo v podpornem okolju in razvijejo strategije za preživetje, postanejo bolj odporni na stres, ta odpornost pa lahko pomaga zmanjšati vpliv stresorjev ter kriznih dogodkov.

Dejavniki, ki pomagajo obvladovanje stresnih situacij, so:

- zdrav odnos z vsaj enim od staršev ali odraslim;
- dobro razvite socialne veščine in spretnosti za reševanje težav;
- občutek pozitivne samozavesti in osebno odgovornost;
- sposobnost, da otrok osredotoči pozornost posebnim interesom in hobijem. (Philibrick in drugi, 2002)

1.7. Socialno delo

1.7.1. Opredelitev sodobnega socialnega dela

Poštrak (2018) pravi, da je stroka socialnega dela do podrobnosti razvila koncepte, načela vzpostavljanja socialno-delovnega odnosa, manj pa se je posvetila vprašanjem socialne politike in socialne države. Fokus stroke je bil na obliki in kakovosti odnosa med socialnim delavcem ter uporabnikom. Vloga uporabnika je opredeljena kot ekspert iz izkušenj, socialni delavec pa je spoštljiv in odgovoren zaveznik. Parton in O'Byrne (letnica) sta opozorila, da je uporabnik ekspert o svoji težavi in ima osebno izkušnjo z njim, socialni delavec pa v odnos doprinese strokovno znanje.

Julija 2014 je bila sprejeta sodobna opredelitev socialnega dela – socialno delo je opredeljeno kot poklicna praksa in akademska disciplina, ki spodbuja družbene spremembe ter razvoj, družbeno povezanost, krepitev in osvoboditev ljudi. (Poštrak, 2018)

Mešel in Kodele (2016) pravita, da je socialno delo znanost in stroka, kjer ni vnaprej podanih odgovorov o želenih izidih. Socialni delavec ima oporo v znanjih. Kot pravi Poštrak (2018), se socialni delavec kot spoštljiv in odgovoren zaveznik opira na znanstvena dejanja ter jih udejanja. Vsako sodelovanje med uporabnikom in socialnim delavcem je novo potovanje k želenim spremembam, ki jih je treba skupaj raziskati ter ustvariti pogoje za njihovo uresničitev (Mešel, Kodele, 2016), uporabniki pa se v iskanju rešitev naslanjajo na svoje vsakodnevne izkušnje v kontekstu življenjskega sloga. Poštrak (2018) pravi, da je socialno delo kot akademska disciplina edini temelj socialnega dela kot poklicne prakse.

1.7.2. Prispevek socialnega dela

Mešel in Kodele (2016) uporabita izraz družine s številnimi izzivi, to so ranljive družine, ki se v vsakdanjem življenju srečujejo z mnogimi zunanjimi in notranjimi stresorji, pogosto pa se ubadajo s težkimi življenjskimi pogoji in se nenehno srečujejo z različnimi izzivi. (Mešel, Kodele, 2016)

Otroci zapornikov in njihove družine so, kot sem že povedala, velikokrat žrtve stigme in socialne izključenosti, zato je izjemno pomemben odnos, ki ga socialni delavec razvije z družino.

Kot pravi Gabi Čačinovič Vogrinčič (2008: 20–30) mora socialni delavec zagotoviti varen in odprt prostor za pogovor, kjer se zgodi vse: da se poslušamo, slišimo, si odgovorimo.

Pri delu z otroki zapornikov in njihovimi družinami je treba upoštevati tudi naslednja načela:

- načelo interpozicije, ki omogoča socialnemu delavcu, da z empatijo in sočutjem stopi k vsakomur, se pa tudi od vsakogar oddalji k sebi v socialno-delavno osebno ravnanje;
- socialnoekološko načelo, kjer je naloga socialnega delavca, da najprej aktivira, mobilizira, krepi naravne socialne mreže uporabnikov in uporabniku, ki nima nosilne mreže za svoje življenje, pomaga oblikovati socialno mrežo v naravnem socialnem kontekstu;
- načelo sodelovanja je sodelovanje z vsemi, ki so potrebni pri delu z mladostnikom in njegovo družino;
- načelo odpiranja problema okrepi socialnega delavca, da svojo nemoč podeli z udeleženi v problemu.

Po odhodu starša v zapor se v družini velikokrat spremenijo vloge članov. Naloga socialnega delavca je, da skupaj z družino, ki je prišla po podporo in pomoč, razišče, kakšne spremembe potrebuje, da se ponovno vzpostavi družinska harmonija. Ravno zato je koncept delovnega odnosa, ki omogoča razvidno strokovno delo skupaj z ljudmi, ki so prišli po pomoč, ključno delovno orodje vsakega socialnega delavca. (Čačinovič Vogrinčič, 2008).

Koncept ranljivosti se je razvil v 90. letih 20. stoletja, raziskovalec Bob Coles pa je za socialno ranljive označil tiste skupine mladih, ki se s težavo soočajo s prehodom v odraslost. Natančno je določil skupine ranljivih mladostnikov. To so mladi ljudje s posebnimi potrebami, ljudje, ki živijo v skrbništvu ali javnih institucijah in mladi ljudje, ki so vpleteni v razna prestopništva ter kriminalne dejavnosti. (Rener, 2000)

Sam izraz socialna ranljivost so oblikovali belgijski raziskovalci, in sicer naj bi to bili posamezniki, ki so v družbenih institucijah bolj izpostavljeni njihovem nadzoru in sankcijam, kot da imajo od intencionalnega poseganja koristi. (Ule, 2000)

Sama bi se najbolj poistovetila s Poštrakom (2019), ki pravi, da so ranljivi mladostniki tisti, ki so izpostavljeni negativnim delovanjem dejavnikov iz njihovega življenjskega sveta.

Tudi vidiki, ki mladostnika ogrožajo in ga izpostavljajo tveganjem, ranljivostim so velikokrat sestavni deli življenjskega sveta mladih. Mladostnik se v svojem življenju svetu skuša čim bolje znajti in zato razvija različne oblike ravnanja oz. strategije preživetja.

Prosti čas mladih je pomemben del življenjskega sveta mladih in ravno tam lahko socialni delavec vzpostavi delovni odnos z ranljivim mladostnikom v drugačnem kontekstu, kot se vzpostavlja v družbenih institucijah. Prosti čas mladostnika je za socialnega delavca zelo pomemben, saj lahko prepozna znake, simptome, ki nakazujejo, da je mladostnik v stiski in tako lahko socialni delavec vpliva na psihosocialni položaj mladostnika. (Poštrak, 2019)

Mesec v Poštrak (2019) pravi, da mora biti socialni delavec pri delu z mladostniki strpen, odprt, buden in mora uporabljati jasne strokovne koncepte.

Poštrak pravi, da so koncepti socialnega dela z mladimi identični načelom sodobnega socialnega dela, torej je pri delu z mladostniki naloga socialnega delavca, da se, ko vzpostavlja delovni odnos, opira na uporabnikove vire in definicijo problema vsakega, ki je vključen v delovni odnos in da verjame v uporabnikovo ustvarjalnost pri rešitvi težave. Eno nepomembnejših orodij socialnega delavca je delo s perspektive moči, jezik socialnega dela pa mora opogumljati, vključevati in dajati moč vsem udeležencem. Socialni delavec poskrbi, da nihče nima zadnje besede. (Čačinovič Vogrinčič, 2006)

Upoštevati pa je treba tudi vse elemente delovnega odnosa (Čačinovič Vogrinčič, 2008: 21–30):

- dogovor o sodelovanju: pomemben je uvodni ritual, projekt pomoči o socialnem delu se začne z jasno izrečenim dogovorom o sodelovanju, ki se ga udeležijo vsi udeleženi v problemu na začetku dela;
- instrumentalna definicija problema in soustvarjanje rešitev: v procesu vsak uporabnik vstopi s svojo definicijo problema, socialni delavec doda svoje videnje (Lüssi, 1991, v Čačinovič Vogrinčič, 2008);
- osebno vodenje: naloga socialnega delavca je osebno vodenje, saj socialno delovno ravnanje pomeni vodenje, in sicer vodenje k dogovorjenim ter uresničljivim rešitvam oz. k dobrim izidom (De Vries, 1995, v Čačinovič Vogrinčič, 2008); da ta delovni odnos vzdržujemo in ohranimo, se moramo opreti na štiri sodobne koncepte v socialnem delu;

- perspektiva moči: socialni delavec v prispevku uporabnika spoštljivo išče njegovo moč, njegove vire; sprašuje po zaželenih razpletih, po dobrih izidih, po sanjah in upanju ipd. (Saleebey, 1997, v Čačinovič Vogrinčič, 2008);
- etika udeležенosti: objektivnega opazovalca, socialnega delavca nadomesti sodelovanje, v katerem nihče nima zadnje besede in nihče ne potrebuje zadnje besede, temveč pogovor, ki se nadaljuje (Hoffman, 1994, v Čačinovič Vogrinčič, 2008);
- znanje za ravnanje: socialni delavec, ki ni brez besed, ker ima znanje za ravnanje, zna dvoje: vzpostaviti in vzdrževati delovni odnos in kontekst socialno delavskega razgovora in podeliti strokovna znanja z uporabniki v procesu soustvarjanja interpretacij v razgovoru in tako omogočiti prevajanje v osebni ali lokalni jezik ter nazaj v jezik stroke za ustvarjanje nove zgodbe v raziskovanju rešitev (Rosenfeld, 1993, v Čačinovič Vogrinčič, 2008);
- ravnanje s sedanostjo ali koncept prisotnosti: to je prisotnost v poslušanju, ki pomeni hkrati biti na voljo za sočutje in razgovor. (Andersen, 1994, v Čačinovič Vogrinčič, 2008)

Ko skupaj z mladostnikom raziskujemo njegov življenjski svet, izhajamo iz predpostavke, da je mladostnik ekspert iz izkušenj. On je tisti, ki nam pove, kako doživljajo svoj svet in vsa dogajanja, naloga socialnega delavca pa je, da se ne osredotoča na to, kakšen bi mladostnik moral biti, v smislu idealizirane razvite osebe. Izhajamo iz obstoječega stanja, kakšen je mladostnik tukaj in zdaj. Naš namen ni, da bomo mladostnika spremenili, oblikovali po neki predstavi, kakšen bi moral biti, ampak kaj lahko z njim storimo tukaj in zdaj, da bo bolje živel.

Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2019) sta razvili model, ki socialnemu delavcu nudi znanje varovanja dobrih pogojev za življenje, imenujeta ga otrokova oprema.

Elementi modela so:

- temeljni občutek o lastni vrednosti (Satir);
- pravica do resničnosti (Braunmühl);
- potreba po avtonomiji in povezanosti (Kempler);
- sposobnost za ljubezen (L'Abate);

- sposobnost za konflikt (Mertens);
- sposobnost za pogajanje (L'Abate).

Socialni delavci smo odgovorni, da ustvarimo prostor, kjer se sliši in upošteva glas otroka. Avtorici pravita, da je treba utrditi in raziskati, kako govoriti z otrokom, da razvijemo pogovor, v katerem so otroku pridružimo, poskrbimo, da slišimo njegov glas in skupaj raziskujemo v procesu ustvarjanja želenih izidov. Odrasli v vsakdanjem življenju velikokrat mislimo, sklepamo, odločamo brez otrok in ravno zato je pomembno strokovno zunanje socialnega delavca, da se znamo otroku pridružiti in ga razumeti. (Čačinovič Vogrinčič, Mešl, 2019)

1.8. Primeri dobrih praks nevladnih organizacij po Evropi

Nevladne organizacije po evropskih državah družinam pogosto nudijo čustveno podporo pri sprejemanju dejstev, da je eden od družinskih članov v zaporu in kako v tem procesu najboljše podpreti otroke. Vse nevladne organizacije, ki delujejo na področju nujenja pomoči družinam s članom v zaporu, delujejo na več ravneh, saj so stiske, s katerimi se srečujejo, zelo različne. Poleg čustvene podpore nudijo pomoč in svetovanje tudi na področju financ ter pomagajo pri reševanju stanovanjskih stisk. (Philbrick in drugi, 2014)

1.8.1. Primer Irske: Ireland Bedford Row Family Project

Nevladna organizacija Bedford Row Family Project v mestu Limerick vodi center za obiskovalce zapornikov – nudijo jim podporo in čustveno pomoč. Ena od njihovih prednosti je, da vključuje prostovoljce in zaposlene, ki so sami bili v zaporu ali so imeli to izkušnjo v družini. Tako ljudje, ki so prišli po pomoč, postanejo, kot jih imenujejo, »change agents« v njihovih skupnostih. Bedford Row Family Project, je najučinkovitejši način reševanja družinske stiske, saj se trudi vzpostaviti odgovoren in sočuten odnos med osebo, ki je v zaporu in njihovo družino. Organizacija nudo podporo otrokom, ki so z odhodom starša v zapor, izgubili ljubečo vez v odnosu. Pomagajo jim pri učenju novega načina povezovanja s staršem prek telefonskih klicev in kratkih obiskov. Poudarek je na tem, da pomagajo otrokom razumeti in osmisлити čustva, ki jih občutijo, predvsem kako premostiti jezo in izgubo. (Philbrick in drugi, 2014)

1.8.2. Primer Švedska: Solrosen (sončnica)

Primarni fokus organizacije je na otrocih, saj menijo, da so odrasli navadno preokopirani z drugimi težavami, ki jih prinese zapor, otroci pa potrebujejo podporo in priložnost, da svoje občutke delijo z otroki, ki so v podobni situaciji. Metoda skupinske terapije temelji na izobraževalnem programu, ustvarjenemu za otroke. Skupinska struktura in predvidljivost skupin nudi pomoč otrokom pri soočanju s kaosom in nepredvidljivostjo situacij, vezanih na staršev odhod v zapor. Organizacija

ponuja individualno in skupinsko svetovanje za otroke kot tudi za odrasle, prav tako organizirajo glasbene poletne kampe za otroke in njihove družine. (Philbrick in drugi, 2014)

1.8.3. Primer Norveške: Norway Foreningen for Fangers Parorende (FFP)

Organizacija FFP izvaja dejavnosti za otroke, katerih fokus je na čustvih, ki jih otroci doživljajo ob izgubi starša, ki je odšel v zapor. Otroci poročajo, da jim odleže, saj vidijo, da niso edini v takšni situaciji. Prirejajo tematske dogodke, kjer govorijo o različnih situacijah, v katerih so se znašli otroci. Pomembno je, da člani organizacije poznajo ozadje, iz katerega prihaja vsak otrok, saj so tako lahko pozorni na težave, ki jih otroci doživljajo in poskrbijo, da se otroci vedno počutijo vključeni v dejavnosti. (Philbrick in drugi, 2014)

2. Raziskava

2.1.Problem

O otrocih zapornikov čisto iskreno nisem nikoli preveč razmišljala. Če sem kdaj sodelovala v kakšni diskusiji ali pogovoru, je bil fokus vedno na zaporniku, torej njegovih čustvih, stigmi in potrebah. Oktobra 2016 sem na pobudo profesorja Poštraka odšla na 6. kongres socialnega dela, saj sem imela v mislih drugo temo za diplomsko delo. Tam pa sem se udeležila predavanja z naslovom Tudi zaporniki so starši, ki ga je pripravila socialna pedagoginja Vanja Jakopin, ki že nekaj let opravlja delo pedagoginje v Zavodu za prestajanje zaporne kazni Dob pri Mirni.

Med pogovorom s socialno pedagoginjo, ki je predstavljala tematiko, se mi je začelo porajati eno samo vprašanje: »Kaj pa otroci?« seveda na to vprašanje nisem dobila odgovora. Ker pa me to ni pustilo pri miru, sem začela raziskovati dalje. Govorila sem s socialnim delavcem na enem od ljubljanskih centrov za socialno delo, ki deluje na področju mladostnikov, vendar mi ni znal odgovoriti na vprašanje, kdo nudi podporo otrokom zapornikov. Pozanimala sem se tudi na štirih različnih centrih po Sloveniji, pri socialnih delavkah, ki delajo na področju pomoči storilcem kaznivih dejanj, ki so prav tako povedale, da njihovo delo vključuje obravnavo osebe, ki je storila kaznivo dejanje, ne pa otrok oseb, ki so v zaporu. Nato sem preverila, ali obstaja kakšna organizacija, ki bi nudila pomoč otrokom oseb, ki so v zaporu in ponovno sem naletela na negativno presenečenje. Prav zaradi tega sem se odločila raziskati, ali bi otroci in mladostniki, ki ostanejo brez enega starša, zaradi odhoda v zapor, sploh potrebovali pomoč svetovalnih služb. Nekako se je v meni porajala želja, da bi s svojim diplomskim delom ugotovila, ali problematika sploh obstaja oz. kaj bi mladostniki v tem ranljivem obdobju sploh potrebovali. To pa bi lahko bila dobra odskočna deska za nastanek neprofitne organizacije – po zgledu drugih držav, ki nudijo podporo otrokom in mladostnikom ter njihovim družinam.

2.1.1. Raziskovalna vprašanja

Za potrebe empiričnega dela si bom zastavila potrebna raziskovalna vprašanja. Želela bom raziskati:

- Kaj otroci občutijo in kakšne predstave imajo ob odhodu starša v zapor?
- Ali so stiki s staršem v zaporu pomembni za otroka?
- Ali se otroci soočajo s starševo stigmo?
- Ali imajo otroci možnost prejemanja psihosocialne pomoči strokovnih delavcev?
- Ali si otroci želijo psihosocialno pomoč strokovnega delavca ob odhodu starša v zapor?

2.1.2. Raziskovalne hipoteze

Za potrebe empiričnega dela raziskovalne naloge sem si zastavila štiri izhodiščne raziskovalne hipoteze tako, da sem predvidevala:

H1: Otroci si zaradi pomanjkanja informacij oz. napačnih informacij o starševem odhodu v zapor predstavljajo hujše scenarije o njihovem odhodu.

H2: Pogovor in obisk starša v zaporu dajeta otroku oporo, da se lažje spopada z ločitvijo od starša.

H3: Otroci ljudi, ki so v zaporu, se pogosto soočajo s starševo stigmo, ki se odraža v družinskih odnosih, odnosih v šoli in med vrstniki.

H4: Otroci ljudi, ki so v zaporu, ne prejema psihosocialne pomoči strokovnih delavcev, kljub temu da bi jo potrebovali.

2.2. Metodologija

2.2.1. Vrsta raziskave

Glede na to, da bom v raziskavi zbirala podatke, jih preštevala in jih kvantitativno analizirala, bo to kvantitativna naloga. Raziskava je deskriptivna/opisna, saj bom preučevala na nivoju opisovanja dejstev. Raziskovalna naloga bo tudi empirična, saj bom s pomočjo anketnega vprašalnika lahko preverjala zastavljene hipoteze.

2.2.2. Merski instrument in viri podatkov

Najbolj primeren merski instrument v mojem primeru bi bil intervju, vendar sem se zaradi občutljivosti populacije odločila, da bo merski instrument pri raziskovalni nalogi anketni vprašalnik, ki sem ga sestavila sama s pomočjo zastavljenih ciljev naloge. Anketni vprašalnik bo anonimen in bo vseboval predvsem vprašanja zaprtega tipa – trinajst vprašanj je zaprtega tipa od tega se dve odprti vprašanji navezujeta na vprašanje zaprtega tipa, dve vprašanji sta odprtega tipa, eno vprašanje pa je vprašanje z lestvico.

Anketa bo vsebovala 19 vprašanj. Vsa vprašanja so bila neposredno postavljena glede na temo raziskovalne naloge.

Anketa sem sestavila s pomočjo spletnega portala enka.si in jo bom delila na družabnem omrežju Facebook.

Anketni vprašalnik bo anonimen, kar bodo anketiranci obveščeni v nagovoru, prav tako bodo obveščeni, da je vprašalnik namenjen zgolj v študijske namene.

2.2.3. Populacija in vzorčenje

Pridobiti populacijo za mojo raziskovalno nalogo je izjemno zahtevno.

Največ časa sem se vrtela okoli izziva, kako pridobiti vzorec populacije. Seveda bi bilo najboljše opraviti intervju z mladostnikom, ki se v trenutku intervjuja sooča z ločitvijo od starša, zaradi njegovega odhoda v zapor in bi sam izrazil pripravljenost za odgovarjanje na vprašanja.

Zelo je pomembno, da intervjuvanec ne občuti starševe stigme, torej ne morem navezati stika z mladostnikom brez predhodno vzpostavljenega spoštljivega in zaupanja vrednega odnosa. Če pa bi vseeno želela prestopiti etična in moralna načela, je tukaj tudi Zakon o varstvu osebnih

podatkov, ki preprečuje, da bi me pristojne institucije napotile do družin, ki imajo družinskega člana v zaporu.

Glede na okoliščine, v katerih sem se znašla, sem se odločila, da bi bilo bolje, če bi naredila intervju z odraslo osebo, ki se je med življenjem soočala s staršem v zaporu, saj bi lahko mladostniku, s katerim ne bi imela že pred intervjujem razvitega dobrega odnosa, povzročila dodaten stres. Ker pa v svoji socialni mreži nisem pridobila odraslih sogovornikov, ki bi bili pripravljeni deliti svojo izkušnjo z mano, sem se odločila, da izvedem anonimno anketo prek družabnega omrežja. Saj se tako oseba lahko sama odločila, ali bo sodelovala in predvsem lahko to stori tam, kjer se počuti najbolj varno.

Pomembno se mi zdi, da povem, da je moja anketa dosegla 1034 posameznikov, za izpolnjevanje pa se jih je odločilo le 10. Takšen osip bi najprej pripisala specifičnim zahtevam populacije in seveda tudi občutljivosti teme.

2.2.4. Opis zbiranja podatkov

Podatke bom zbiral preko spletnega portala 1ka.si in jo delila na družabnem omrežju Facebook. Predviden čas reševanje bo 15 minut. Na začetku ankete bom razložila, da je anketa anonimna in da je namenjena v študijske namene.

2.2.5. Obdelava in analiza podatkov

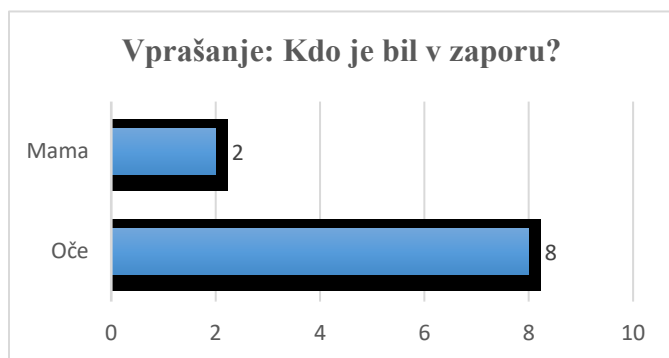
Gradivo bom uredila s kvantitativno analizo. Obdelava podatkov bo z računalniško uporabo programa Excel in spletnega programa 1ka.si. Podatke bom uredila s pomočjo tabel, rezultate pa bom prikazala s pomočjo tabel in grafikonov.

3. Rezultati

Vprašanje 1

Tabela 1

Q1	Kdo je bil v zaporu?				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	Oče	8	80 %	80 %	80 %
	Mama	2	20 %	20 %	100 %
Veljavni	Skupaj	10	100 %	100 %	

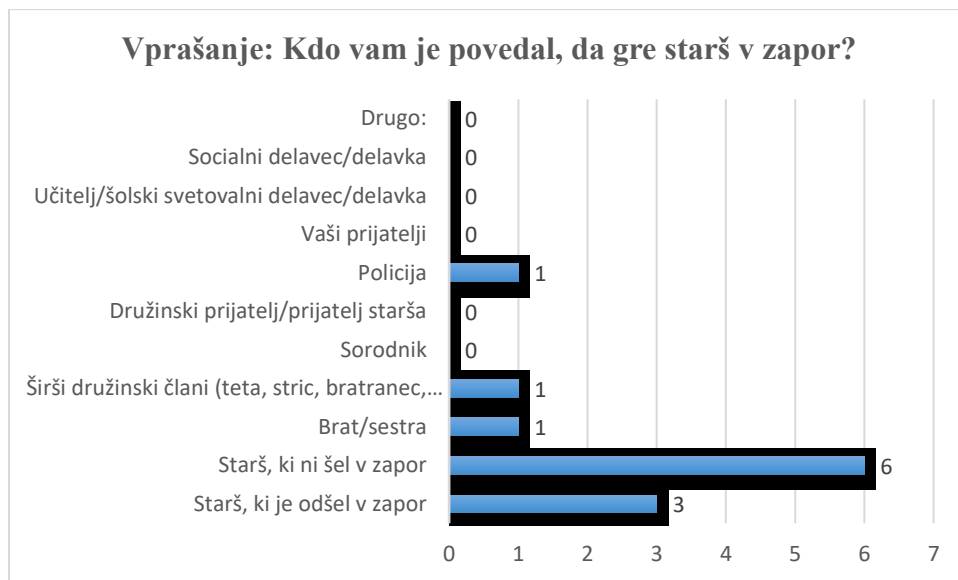
Graf 1

Od desetih vprašanih oseb je bil kar v osmih primerih (80 %) v zaporu oče, pri dveh vprašanih (20 %) pa mati.

Vprašanje 2

Tabela 2

Q2	Kdo vam je povedal, da gre starš v zapor?	Enote					Navedbe	
	Podvprašanja	Fre- kvence	Veljavni	% – Ve- ljavni	Ustrezni	% – Ustrezni	Fre- kvence	%
Q2a	Starš, ki je odšel v zapor	3	10	30 %	10	30 %	3	25 %
Q2b	Starš, ki ni šel v zapor	6	10	60 %	10	60 %	6	50 %
Q2c	Brat/sestra	1	10	10 %	10	10 %	1	8 %
Q2d	Širši družinski člani (teta, stric, bratranec, sestrična)	1	10	10 %	10	10 %	1	8 %
Q2e	Sorodnik	0	10	0 %	10	0 %	0	0 %
Q2f	Družinski prijatelj/prijatelj starša	0	10	0 %	10	0 %	0	0 %
Q2g	Policija	1	10	10 %	10	10 %	1	8 %
Q2h	Vaši prijatelji	0	10	0 %	10	0 %	0	0 %
Q2i	Učitelj/-ica, šolski/-a svetovalec/-a delavec/-ka	0	10	0 %	10	0 %	0	0 %
Q2j	Socialni delavec/delavka	0	10	0 %	10	0 %	0	0 %
Q2k	Drugo	0	10	0 %	10	0 %	0	0 %
	SKUPAJ		10		10		12	100 %

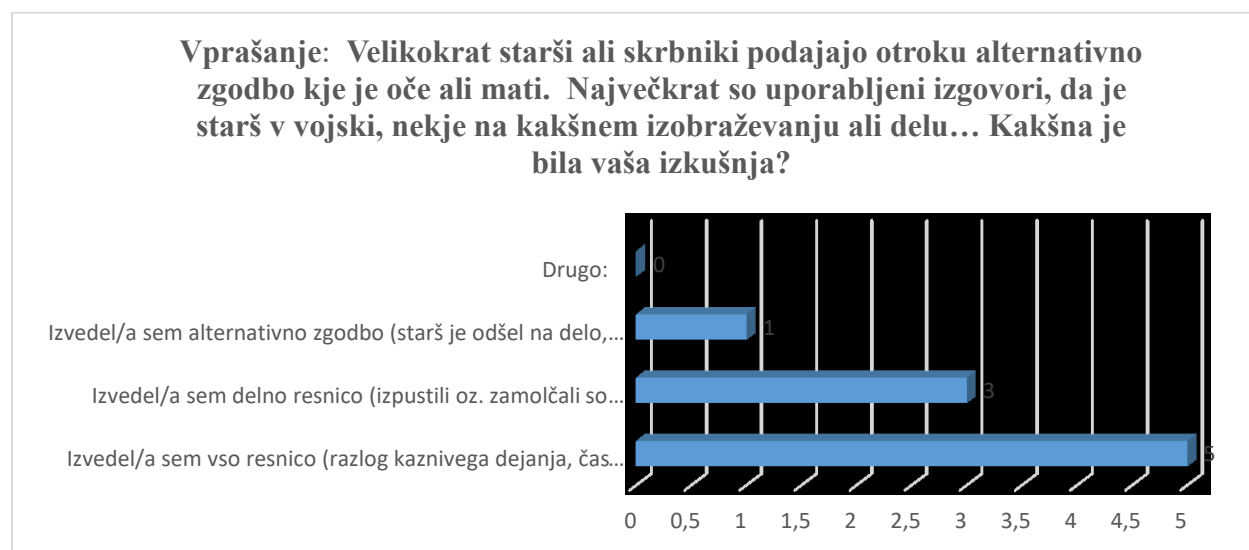
Graf 2

Šest oseb (60 %) je o odhodu starša v zapor izvedelo od starša, ki ni šel v zapor, tri osebe (30 %) so za odhod starša v zapor izvedele od starša, ki je šel v zapor. Eni osebi (10 %) je za to povedal brat ali sestra, ena oseba (10 %) je za to izvedela od širše družine, eni osebi (10 %) pa je za to povedala policija.

Vprašanje 3

Tabela 3

Q3	Velikokrat starši ali skrbniki podajajo otroku alternativno zgodbo, kje je oče ali mati. Največkrat so uporabljeni izgovori, da je starš v vojski, nekje na kakšnem izobraževanju ali delu itd. Kakšna je bila vaša izkušnja?				
	Odgovori	Frekvenca	Odsto-tek	Ve-ljavni	Kumula-tiva
	Izvedel/-a sem vso resnico (razlog kaznivega dejanja, čas prestajanja zaporne kazni, kje bo starš prestajal zaporno kazen itd.)	5	50 %	56 %	56 %
	Izvedel/-a sem delno resnico (izpustili oz. zamolčali so razlog kaznivega dejanja, omilili kaznivo dejanje, omilili oz. skrajšali čas preživljanja zaporne kazni itd.)	3	30 %	33 %	89 %
	Izvedel/-a sem alternativno zgodbo (starš je odšel na delo, starš je v vojski itd.)	1	10 %	11 %	100 %
	Drugo	0	0 %	0 %	100 %
Ve-ljavni	Skupaj	9	90 %	100 %	
		Povprečje	1,6	Std. odklon	0,7

Graf 3

Polovica vprašanih, 5 oseb (50 %), je izvedelo vso resnico, torej razlog kaznivega dejanja starša, čas prestajanja zaporne kazni, kraj prestajanja zaporne kazni ipd. Tri osebe (30 %) so izvedele

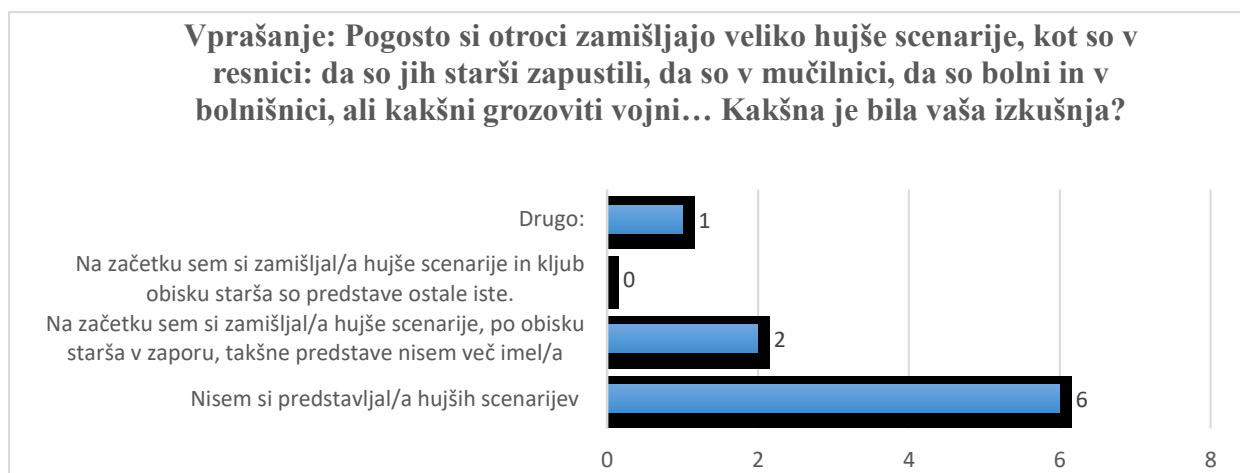
delno resnico – torej določene podatke so jim zamolčali ali jih omilili. Eni osebi (10 %) je bila podana alternativna zgodba, ena oseba (10 %) pa na vprašanje ni odgovorila.

Vprašanje 4

Tabela 4

Q4	Pogosto si otroci zamišljajo veliko hujše scenarije, kot so v resnici: da so jih starši zapustili, da so v mučilnici, da so bolni in v bolnišnici, ali kakšni grozoviti vojni... Kakšna je bila vaša izkušnja?				
	Odgovori	Fre-kvenca	Odsto-tek	Veljavni	Kumula-tiva
	Nisem si predstavljal/a hujših scenarijev	6	60%	67%	67%
	Na začetku sem si zamišljal/a hujše scenarije, po obisku starša v zaporu, takšne predstave nisem več imel/a	2	20%	22%	89%
	Na začetku sem si zamišljal/a hujše scenarije in kljub obisku starša so predstave ostale iste.	0	0%	0%	89%
	Drugo:	1	10%	11%	100%
Veljavni	Skupaj	9	90%	100%	
		Povpre-čje	1,6	Std. od-klon	1

Q4_4_text	Q4 (Drugo:)	Fre-kvenca	Odsto-tek	Veljavni	Kumula-tiva
	Odgovori				
	sem bila še majhna se ne spomnim.	1	10%	100%	100%
Veljavni	Skupaj	1	10%	100%	

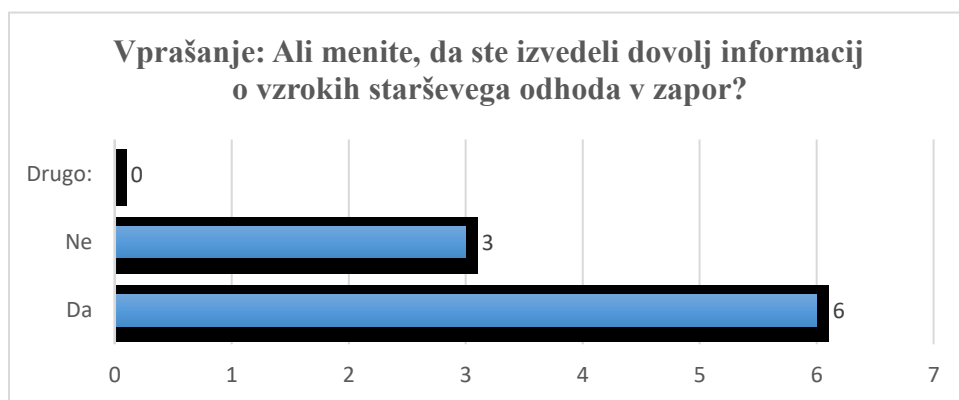
Graf 4

Na vprašanje, ali so si kot otroci zamišljali veliko hujše scenarije kje in v kakšnih pogojih so njihovi starši, je 6 oseb (60 %) odgovorilo, da si hujših scenarijev niso predstavljali, dve osebi (20 %) sta povedali, da sta si na začetku predstavljali veliko hujše scenarije, vendar po obisku starša v zaporu, tega občutka nista več imeli. Ena oseba (10 %) je odgovorila drugo, in sicer da je bila še premajhna in se ne spominja. Ena oseba (10 %) na to vprašanje ni odgovorila.

Vprašanje 5

Tabela 5

Q5	Ali menite, da ste izvedeli dovolj informacij o vzrokih starševga odhoda v zapor?				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	Da	6	60 %	67 %	67 %
	Ne	3	30 %	33 %	100 %
	Drugo	0	0 %	0 %	100 %
Veljavni	Skupaj	9	90 %	100 %	

Graf 5

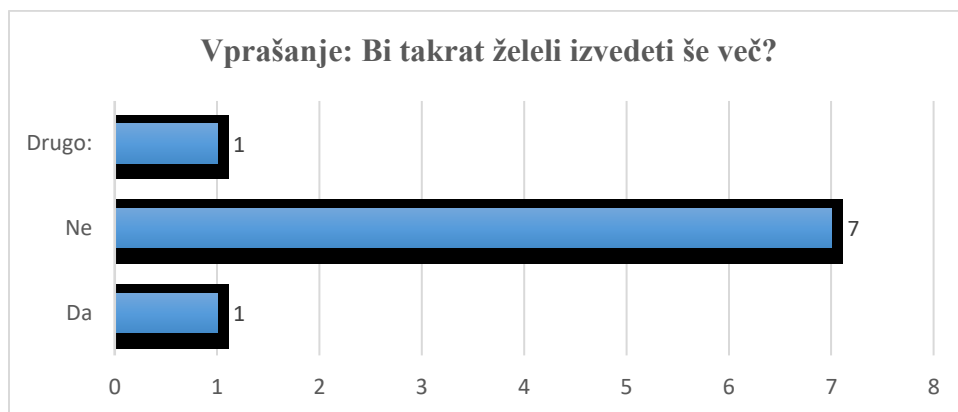
Na vprašanje, ali so vprašani izvedeli dovolj informacij o vzrokih odhoda starša v zapor, je 6 oseb (60 %) odgovorilo, da so prejeli dovolj informacij. 3 osebe (30 %) so odgovorile, da niso izvedele dovolj informacij. Ena oseba (10 %) na vprašanje ni odgovorila.

Vprašanje 6

Tabela 6

Q6	Bi takrat želeli izvedeti še več?				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	Da	1	10 %	11 %	11 %
	Ne	7	70 %	78 %	89 %
	Drugo	1	10 %	11 %	100 %
Veljavni	Skupaj	9	90 %	100 %	

Q6_3_text	Q6 (Drugo)				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	Izvedel vse, ni bilo več informacij, ki bi jih lahko pridobil	1	10 %	100 %	100 %
Veljavni	Skupaj	1	10 %	100 %	

Graf 6

Sedem oseb (70 %) ni želelo izvedeti več informacij o svojih starših, ena oseba (10 %) bi takrat želela izvedeti še več, ena oseba (10 %) je tisti čas izvedela vse, vendar ni bilo več informacij, ki bi jih lahko pridobila. Ena oseba (10 %) na to vprašanje ni odgovorila.

Vprašanje 7

Tabela 7

Q7	Če da, kaj?				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	Vse	1	10 %	100 %	100 %
Veljavni	Skupaj	1	10 %	100 %	

Na podvprašanje tistih oseb, ki so v prejšnjem vprašanju odgovorile z da, je ena oseba (10 %) odgovorila, da bi takrat želela izvedeti vse.

Vprašanje 8

Tabela 8

Q8	Odhod starša v zapor je za otroka travmatska izkušnja, odvisna je tudi od kaznivega dejanja, zaradi katerega je bil obtožen. Otrok lahko občuti stisko in se zateče v alkohol oz. poseže po prepovedanih substancah, svoje občutke lahko usmeri v šport ali se izraža s pomočjo umetnosti (slikanje, pisanje pesmi ipd.), lahko mu odleže, saj je bil vrsto let žrtev nasilja itd. Vsak otrok se na stres, ki ga prinese odhod starša v zapor, odzove drugače. Na kakšen način ste se vi soočali z ločitvijo od starša, ki je bil v zaporu?				
	Odgovori	Fre- kvenca	Odstotek	Veljavni	Kumula- tiva
	Zbeganost, sram, jeza ... dokazovala sem moč nad drugimi. So se me bali. To je bila moja varnost	1	10 %	17 %	17 %
	Ne vem	1	10 %	17 %	33 %
	Sprejela sem situacijo tako, kot je bila, z ostalo družino smo si bili v oporo.	1	10 %	17 %	50 %
	Pisala sem mu pisma.	1	10 %	17 %	67 %
	Odleglo, saj je bilo v družini pred tem zmeraj prisotno nasilje. Ob zaporu, se je to prenehalo.	1	10 %	17 %	83 %
	Ne želim odgovoriti	1	10 %	17 %	100 %
Veljavni	Skupaj	6	60 %	100 %	

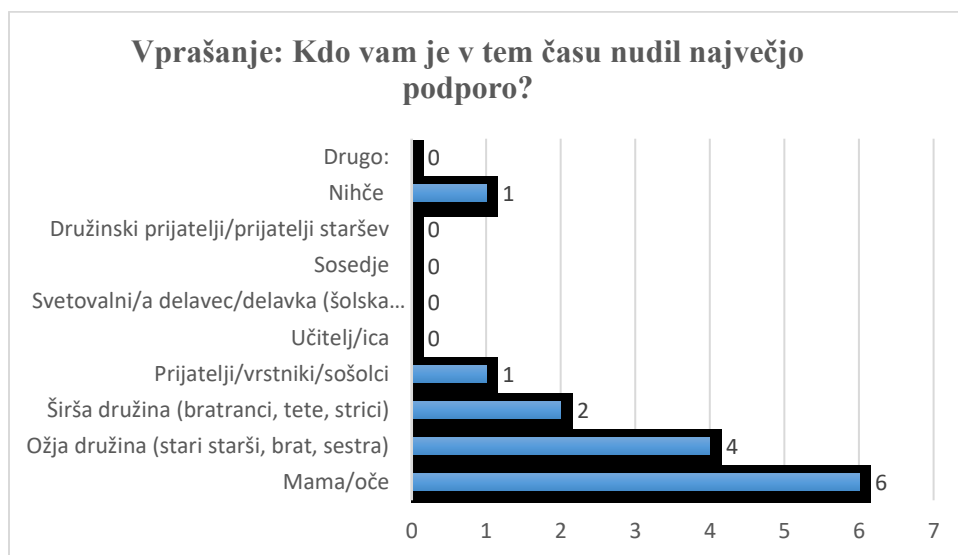
Na vprašanje, kako so se vprašani kot otroci soočali z ločitvijo od starša, ki je bil v zaporu, je ena oseba (10 %) navedla, da se je počutila zbegano, občutila je sram in jezo, poroča o tem, da je za svojo varnost dokazovala moč nad drugimi, tako da so se jo bali. Ena oseba (10 %) navaja, da je situacijo sprejela tako, kot je bila, z ostalimi člani družine pa so si bili v oporo. Ena oseba (10 %) je staršu v zaporu pisala pisma, ena oseba (10 %) navaja, da ji je odleglo, saj je pred tem v družini

vladalo nasilje, ob odhodu starša v zapor pa se je to prenehalo. Dve osebi (20 %) sta zapisali, da ne želita odgovoriti, ena oseba (10 %) pa na to vprašanje ni odgovorila.

Vprašanje 9

Tabela 9

Q9	Kdo vam je v tem času nudil največjo podporo?	Enote					Navedbe	
	Podvprašanja	Frekvence	Veljavni	% – Veljavni	Ustrezni	% – Ustrezni	Frekvence	%
Q9a	Mama/oče	6	8	75 %	10	60 %	6	43 %
Q9b	Ožja družina (stari starši, brat, sestra)	4	8	50 %	10	40 %	4	29 %
Q9c	Širša družina (bratrance, tete, strici)	2	8	25 %	10	20 %	2	14 %
Q9d	Prijatelji/vrstniki/sošolci	1	8	13 %	10	10 %	1	7 %
Q9e	Učitelj/-ica	0	8	0 %	10	0 %	0	0 %
Q9f	Svetovalni/-a delavec/-ka (šolski/-a svetovalni/-a delavec/-ka, socialni delavec/-ka, psiholog/-inja)	0	8	0 %	10	0 %	0	0 %
Q9g	Sosedje	0	8	0 %	10	0 %	0	0 %
Q9h	Družinski prijatelji/prijatelji staršev	0	8	0 %	10	0 %	0	0 %
Q9i	Nihče	1	8	13 %	10	10 %	1	7 %
Q9j	Drugo	0	8	0 %	10	0 %	0	0 %
	SKUPAJ		8		10		14	100 %

Graf 7

Pri vprašanju, kdo jim je v času, ko je bil starš v zaporu, nudil največ podpore, so lahko vprašani izbrali več odgovorov. Največkrat izbran odgovor, kar šestkrat, je bil mama in oče (75 %), štirikrat je bil izbran odgovor ožja družina (50 %), odgovor širša družina je bil izbran dvakrat (25 %), po enkrat (13 %) sta bila izbrana odgovora prijatelji, vrstniki, sošolci in nihče. Dve osebi nista odgovorili.

Vprašanje 10

Tabela 10

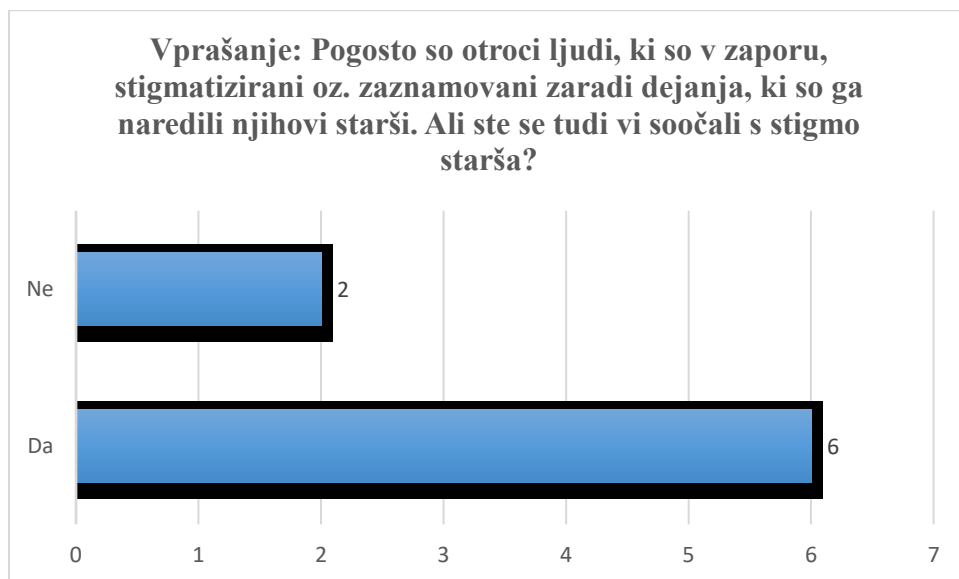
Q10	Strokovnjaki pravijo, da so stiki med staršem v zaporu in otrokom zelo pomembni. Starš ki je v zaporu je otroku vseeno v veliko socialno in čustveno oporo, tudi če so obiski oz. stiki omejeni ali nepredvidljivi. Ste čutili, da ste od starša v zaporu prejeli oporo ali ne? Prosim označite na drsniku od 1-5 koliko vam je pomagal obisk starša v zaporu, če 1 pomeni »Nisem prejel/a nikakršne opore« in 5 pomeni »Prejel/a sem veliko opore«						
		Veljavno	Št. enot	Povprečje	Std. odklon	Minimum	Maksimum
		8	10	2,9	1,55	1	5

Na drsniku so vprašane osebe morale določiti, koliko opore so prejeli od starša v zaporu, če je 1 pomenilo, da niso prejeli nikakršne podpore in 5, da so prejeli veliko opore. Odgovorilo je 8 oseb (80 %), in sicer je bilo povprečje 2,9. Dve osebi (20 %) na to vprašanje nista odgovorili.

Vprašanje 11

Tabela 11

Q11	Pogosto so otroci ljudi, ki so v zaporu, stigmatizirani oz. zaznamovani zaradi dejanja, ki so ga naredili njihovi starši. Ali ste se tudi vi soočali s stigmo starša?				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	Da	6	60 %	75 %	75 %
	Ne	2	20 %	25 %	100 %
Veljavni	Skupaj	8	80 %	100 %	
		Povprečje	1,3	Std. odklon	0,5

Graf 8

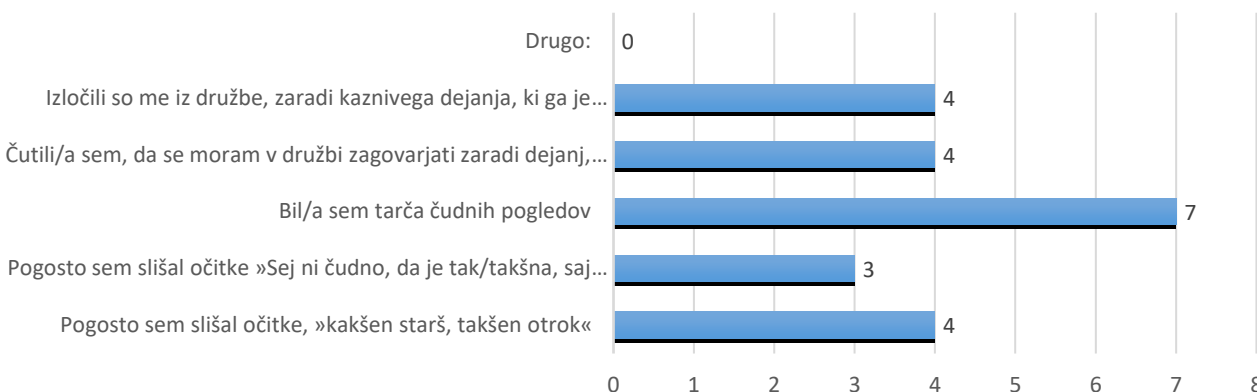
Na vprašanje, ali so se soočali s starševno stigo, je šest oseb (60 %) odgovorilo pritrdilno, dve osebi (20 %) se s starševno stigo nista soočali, dve osebi (20 %) pa na to vprašanje nista odgovorili.

Vprašanje 12

Tabela 12

Q12	Pogosto so otroci ljudi, ki so v zaporu, stigmatizirani oz. zaznamovani zaradi dejanja, ki so ga naredili njihovi starši. Ali ste se tudi vi soočali s stigo starša?							
	Podvprašanja	Enote					Navedbe	
		Frekvence	Veljavni	% – Veljavni	Ustrezni	% – Ustrezni	Frekvence	%
Q12a	Pogosto sem slišal očitke, »kakršen starš, takšen otrok«	4	8	50 %	10	40 %	4	18 %
Q12b	Pogosto sem slišal očitke »Ni čudno, da je tak/takšna, saj je njegov/njen oče/mama v zaporu itd.«	3	8	38 %	10	30 %	3	14 %
Q12c	Bil/-a sem tarča čudnih pogledov	7	8	88 %	10	70 %	7	32 %
Q12d	Čutili/-a sem, da se moram v družbi zagovarjati zaradi dejanj, ki jih je storil mama/oče	4	8	50 %	10	40 %	4	18 %
Q12e	Izločili so me iz družbe, zaradi kaznivega dejanja, ki ga je storil vaš starš.	4	8	50 %	10	40 %	4	18 %
Q12f	Drugo	0	8	0 %	10	0 %	0	0 %
	SKUPAJ		8		10		22	100 %

Vprašanje: Pogosto so otroci ljudi, ki so v zaporu, stigmatizirani oz. zaznamovani zaradi dejanja, ki so ga naredili njihovi starši. Ali ste se tudi vi soočali s stigmo starša?

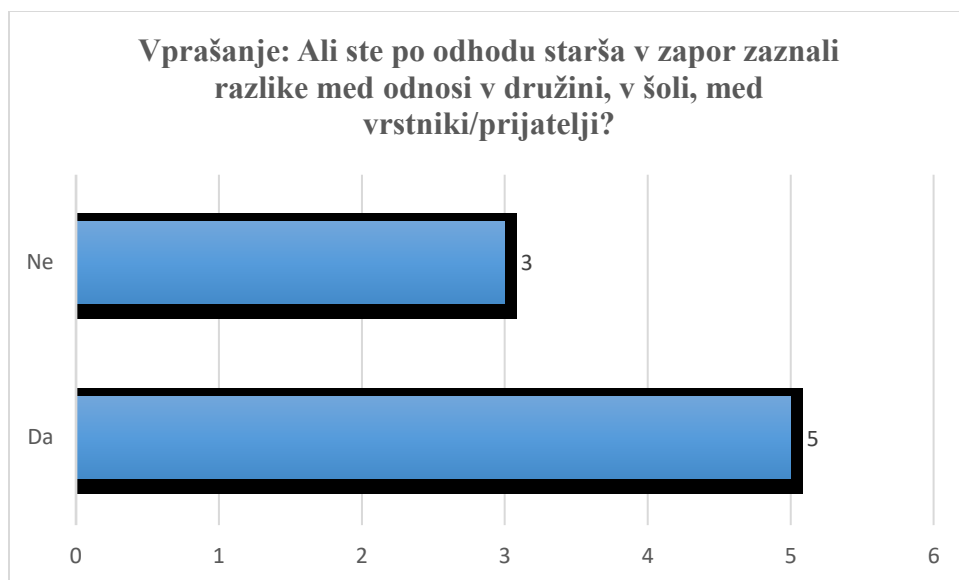
Graf 9

Na vprašanje, kako je starševa stigma vplivala nanje, so vprašani lahko izbrali več odgovorov. Največkrat so izbrali odgovor, da so bili tarče čudnih pogledov, in sicer kar sedemkrat (88 %). Sledili so odgovorili, ki so bili izbrani štiri krat (50 %), in sicer odgovor izločili so me iz družbe, zaradi kaznivega dejanja, ki ga je, storil starš; odgovor čutil/-a sem, da se moram v družbi zagovarjati zaradi dejanja, ki ga je storil oče/mama; odgovor pogosto sem slišal očitke »kakršen starš, takšen otrok«. Trikrat (38 %) je bil izbran odgovor, da so pogosto slišali očitke »Ni čudno, da je takšen, saj je njegova mama/oče v zaporu«. Dve osebi na vprašanje nista odgovorili.

Vprašanje 13

Tabela 13

Q13	Ali ste po odhodu starša v zapor zaznali razlike med odnosi v družini, šoli, med vrstniki/prijatelji?				
	Odgovori	Fre-kvenca	Odstotek	Veljavni	Kumula-tiva
	Da	5	50 %	63 %	63 %
	Ne	3	30 %	38 %	100 %
Veljavni	Skupaj	8	80 %	100 %	
	Povprečje		1,4	Std. od-klon	0,5

Graf 10

Pet oseb (50 %) odgovarja, da so zaznali razlike v odnosih med prijatelji, v družini, šoli po odhodu starša v zapor. Tri osebe (30 %) niso zaznale razlike v odnosih. Dve osebi (20 %) nista odgovorili na vprašanje.

Vprašanje 14

Tabela 14

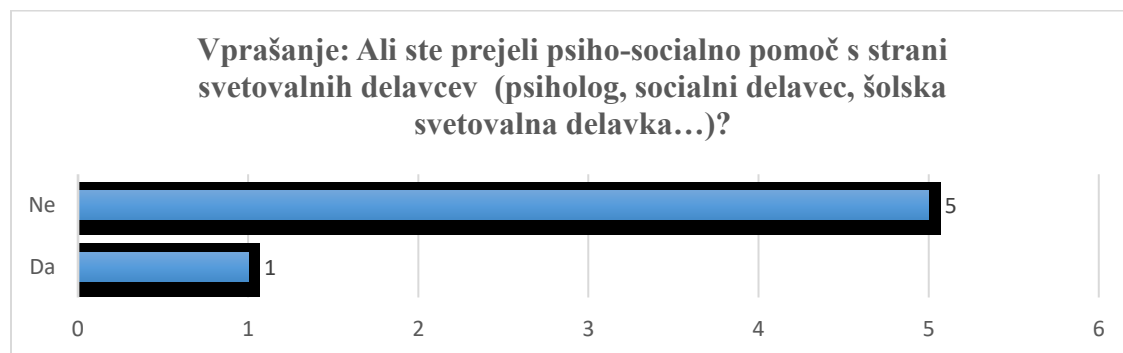
Q14	Lahko opišete razlike v odnosih, če ste jih zaznali?			
	Podvprašanja	Navedbe		
		V družini	V šoli	Med vrstniki/prijatelji
	Q14	Nekaj je manjkalo ... Nikoli nisem bila enaka ostalim bratrancem in sestričnam Utrdili smo vezi Jeza Bolj sproščeni pogovori	So se me bali, bila sem z outsiderji Nisem še hodila v šolo / Strah, čudni pogledi Posmeh, izolacija s strani družbe	Prijatelji nikoli niso vedeli / Nisem jih imel ... Zanikanje, kot da se ni zgodilo nič takega

Anketiranci so opisali razlike v odnosih, ki so jih zaznali v družini, šoli in med vrstniki, prijatelji. Razlike v odnosih v družini so se poznale tako, da so imeli občutek, da nekaj manjka, počutili so se, da nikoli niso enaki ostalim bratrancem in sestričnam, prisotna je bila jeza. Vprašani so povedali tudi, da so znotraj družine utrdili vezi in se bolj sproščeno pogovarjali. V šoli so kot otroci zaznali strah in čudne poglede, posmeh ter izolacijo iz družbe. Nekateri navajajo, da se v šoli odnosi niso spremenili. Anketiranci so odgovorili, da med vrstniki in prijatelji ni prišlo do sprememb v odnosih, nekateri pravijo, da prijateljev niso imeli ali pa da prijatelji niso vedeli. Pravijo tudi, da so prijatelji zanikali dejstvo, da je njihov starš v zaporu in so se vedli, kot da se ni nič zgodilo.

Vprašanje 15

Tabela 15

Q15	Ali ste od svetovalnih delavcev (psiholog/-inja, socialni delavec/-ka, šolski/-a svetovalni/-a delavec/-ka ipd.) prejeli psihosocialno pomoč?				
	Odgovori	Fre- kvenca	Odstotek	Veljavni	Kumula- tiva
	Da	1	10 %	17 %	17 %
	Ne	5	50 %	83 %	100 %
Veljavni	Skupaj	6	60 %	100 %	
	Povprečje		1,8	Std. od- klon	0,4

Graf 11

Na vprašanje, kakšno psihosocialno pomoč so prejeli od svetovalnih delavcev, je 5 oseb (50 %) odgovorilo, da pomoči niso prejeli, ena oseba (10 %) je odgovorila, da je pomoč prejela, štiri osebe (40 %) pa na to vprašanje niso odgovorile.

Vprašanje 16

Tabela 16

Q16	Če da, kakšno?				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumula- tiva
	Pogovor s socialno delavko v šoli	1	10 %	100 %	100 %
Veljavni	Skupaj	1	10 %	100 %	

En oseba, ki je pri 15 vprašanju odgovorila z da, je na podvprašanje, kakšno pomoč je prejela, odgovorila, da je bila deležna pogovora s šolsko socialno delavko.

Vprašanje 17

Tabela 17

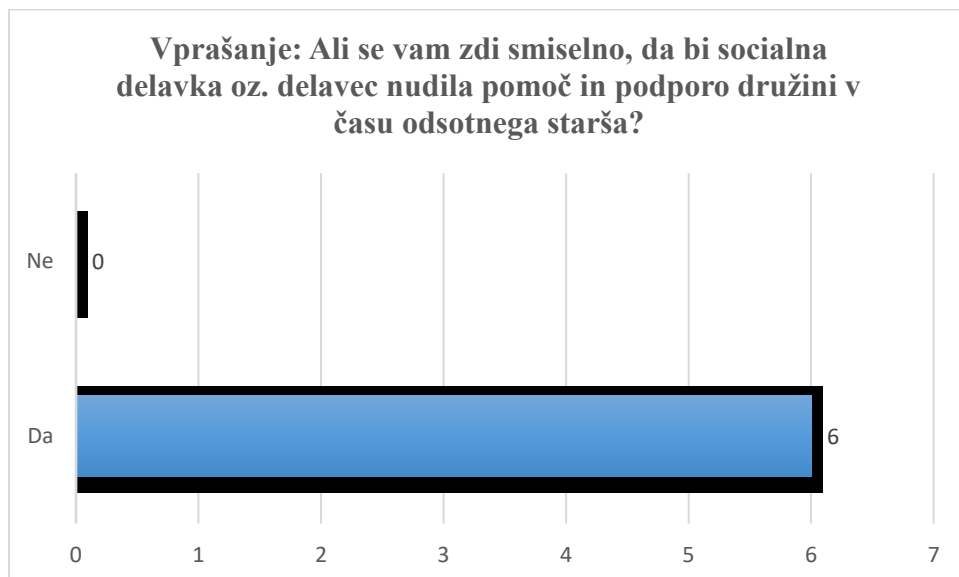
Q17	Kakšno pomoč oz. podporo strokovnih služb bi takrat potrebovali/želeli, pa je niste prejeli?				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	Pogovor, podporo – predvsem za mami.	1	10 %	25 %	25 %
	Pravno	1	10 %	25 %	50 %
	Pogovor, nasvet, usmerjanje, raziskuj, kar te zanima, ne pa da se sekiraš kaj drugi mislijo o tebi ...	1	10 %	25 %	75 %
	Podporo s strani ljudi, ki so morda bili v podobnih situacijah	1	10 %	25 %	100 %

Na vprašanje, kakšno podporo strokovnih služb bi takrat potrebovali oz. želeli, pa je niste prejeli, so anketiranci odgovorili, da bi si želeli pogovor, podporo predvsem za mamo, potrebovali bi pravno pomoč, pogovor, nasvete, kako raziskovati, namesto obremenjevanja, kaj si drugi mislijo o tebi. Anketiranci so odgovorili tudi, da bi si želeli podporo od ljudi, ki so bili v podobni situaciji.

Vprašanje 18

Tabela 18

Q18	Ali se vam zdi smiselno, da bi socialna delavka oz. delavec nudila pomoč in podporo družini v času odsotnega starša?				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	Da	6	60 %	100 %	100 %
	Ne	0	0 %	0 %	100 %
Veljavni	Skupaj	6	60 %	100 %	
		Povprečje	1	Std. odklon	0

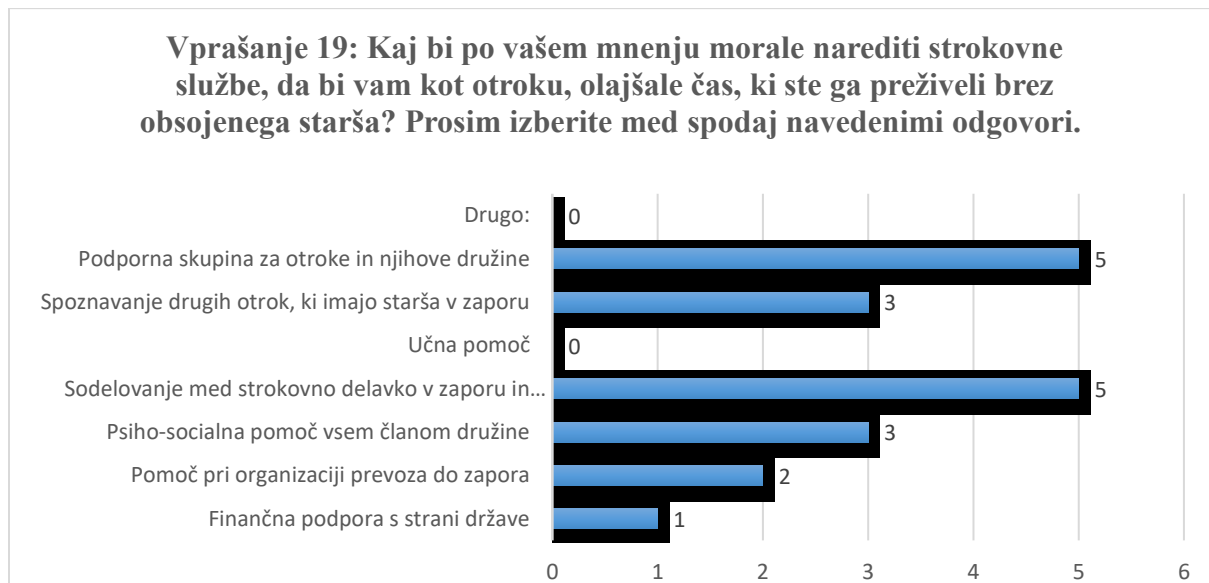
Graf 12

Na vprašanje, ali se jim zdi smiselno, da bi socialna delavka nudila pomoč in podporo družini v času odsotnega starša, je šest oseb (60 %) odgovorilo z da, štiri osebe (40 %) pa na to vprašanje niso odgovorile.

Vprašanje 19

Tabela 19

Q19	Kaj bi po vašem mnenju morale narediti strokovne službe, da bi vam kot otroku olajšale čas, ki ste ga preživeli brez obsojenega starša? Prosim, izberite med spodaj navedenimi odgovori.							
	Podvprašanja	Enote					Navedbe	
		Frekvence	Veljavni	% – Veljavni	Ustrezni	% – Ustrezni	Frekvence	%
Q19a	Finančna podpora države	1	6	17 %	10	10 %	1	5 %
Q19b	Pomoč pri organizaciji prevoza do zapora	2	6	33 %	10	20 %	2	11 %
Q19c	Psihosocialna pomoč vsem članom družine	3	6	50 %	10	30 %	3	16 %
Q19d	Sodelovanje med strokovno delavko v zaporu in socialno delavko, ki sodeluje z družino	5	6	83 %	10	50 %	5	26 %
Q19e	Učna pomoč	0	6	0 %	10	0 %	0	0 %
Q19f	Spoznavanje drugih otrok, ki imajo starša v zaporu	3	6	50 %	10	30 %	3	16 %
Q19g	Podporna skupina za otroke in njihove družine	5	6	83 %	10	50 %	5	26 %
Q19h	Drugo	0	6	0 %	10	0 %	0	0 %
	SKUPAJ		6		10		19	100 %

Graf 13

Na vprašanje, kako bi morale strokovne službe pomagati, lajšati otroku čas, ki ga preživljajo brez starša, so petkrat (83 %) izbrali odgovora podporna skupina za otroke in njihove družine ter sodelovanje med strokovno delavko v zaporu in socialno delavko, ki sodeluje z družino. Trikrat (50 %) sta bila izbrana odgovora spoznavanje drugih otrok, ki imajo starša v zaporu in psihosocialna pomoč vsem članom družine. Dvakrat (33 %) je bil izbran odgovor pomoč pri organizaciji prevoza do zapora, enkrat (17 %) pa je bil izbran odgovor finančna pomoč države. Štiri osebe (40 %) niso odgovorile na vprašanje.

4. Razprava in sklepi

Naraščajoče število zapornikov v zaporih in zaporih v tujini je postavilo resna vprašanja o posledicah zapora na otroke, družine ter skupnosti.

Odhod starša v zapor lahko vpliva na številne vidike otrokovega življenja, vključno s čustvenim in vedenjskim stanjem, družinsko stabilnostjo ter finančnimi razmerami.

Poleg tega pa starši pogosto, da bi zaščitili otroka, omilijo ali celi prikrijejo pravi vzrok odsotnosti starša, ki je odšel v zapor. Težave lahko povzroči dejstvo, da starši ali skrbniki otrokom ne povedo resničnega razloga za odsotnost starša v zaporu. Če so otroci zmedeni ali zavedeni, morda ne morejo povezati svojih izkušenj z njihovim manjkajočim staršem (Kobak & Madsen, 2008), pomanjkanje informacij pa je za otroke lahko zastrašujoče in spodbuja njihove strahove ali fantazije o tem, kje starš pravzaprav je. (Shaw, 1992)

Obstaja vedno več dokazov, ki kažejo, da se otroci, ki vedo »resnico« o tem, kje je njihov starš, lažje spoprimejo s težavo, kot pa tisti, ki jim govorijo »zgodbe«, na primer, da oče ali mama »dela v drugi državi«. Otroci, ki so bili zavedeni glede tega, kje so starši, so pokazali neposlušnost, destruktivno ali prestopniško vedenje. (Seymour, 1998) Resnica odpira vrata za dodatna vprašanja o zaporih in ustvarja prostor za raziskovanje otrokovih želja glede starševskih stikov ter jim pomaga pri soočanju s stigmo.

V intervjujih z otroki, ki jih je naredili Bockneck (2009), so otroci in mladostniki izpostavili veliko različnih skrbi ter tesnob, povezanih z aretacijo in prestajanjem zaporne kazni starša. Otroke je najbolj skrbelo, da ne bodo tudi oni aretirani, prisoten je bil strah pred policisti, strah, da starša ne bo več iz zapora. Veliko teh skrbi bazira na primanjkljaju znanja in razumevanju prestajanja zaporne kazni, saj se v večini primerov otroku poda zelo malo ali pa sploh nič informacij o zaprtem staršu.

Katz (v Robertson 2007) navaja, da si otroci velikokrat zamišljajo veliko hujše scenarije, kot so v resnici. Bocknek (2009) je v intervjujih ugotovil, da so otroci, ki so vedeli resnico, veliko lažje govorili o prestajanju zaporne kazni očeta ali matere, kot tisti otroci, ki jim je bila resnica prikrita.

V primeru moje raziskave se je izkazalo, da si večina vprašanih zaradi pomanjkanja informacij oz. napačnih informacij, ni predstavljalo hujših scenarijev. S tem svojo hipotezo ovržem.

V raziskavah so ugotovili, da je bila izkušnja otrok, ki so obiskali starša v zaporu, pozitivna, vse prej kot pa travmatična, kot so starši pričakovali. (Robertson, 2017)

Ohranjanje družinskega stika med tem, ko je starš v zaporu, velja za zelo koristno – tako za otroke, kot starša, ki je v zaporu. Na splošno je znano, da je vzdrževanje stikov pomembno za otroke na več nivojih, vendar je na tem področju premalo empiričnih dokazov. Nekatere študije kažejo, da otroci lažje obvladujejo stisko, v kateri so se znašli zaradi odhoda starša v zapor, saj po obisku starša vidijo, da je njihova matična celica še živa.

Dovoljenje, da so materi ali očetu dovoljeni stiki z otrokom, se v pravosodnem sistemu mnogokrat šteje za privilegij zapornika, vendar številni avtorji zatrjujejo, da je otrok upravičen do vzdrževanja stikov in ohranitve razmerja s staršem v zaporu. (Farrell 1997)

Mnogi avtorji tako priznavajo, da so v nekaterih primerih stiki s starši škodljivi, predvsem kadar je bilo pred aretacijo v družini prisotno nasilje in da nekateri otroci ne želijo imeti stikov s svojimi starši. (Shaw 1987).

V skladu s študijami iz ZDA (Beck & Jones, 2007; Nesmith & Ruhland, 2008; Shlafer & Poehlmann, 2010) so v vseh intervjujih razpravljali o želji otrok in mladih, da bi ohranili stik s staršem. Otroci in mladi so večinoma izrazili, da ne želijo izgubiti stika s staršem kljub zločinom, ki jih je storil njihov starš.

Podobno kot Beck in Jones (2007) je tudi večina otrok in mladih v študijah, ki so lahko ohranili stik s staršem, izrazila, da je obisk starša v zaporu pozitivna izkušnja, ne glede na zločin, ki ga je storil njihov starš.

Čeprav je zaporniško okolje pogosto uničujoče za družinske odnose, lahko tudi zagotovi okno priložnosti za spremembe. Raziskave kažejo, da so starši v zaporu pogosto motivirani za uporabo tega obdobja, da bi razmislili o svojih odnosih s svojim otrokom in izboljšali njihovo sposobnost starševstva. (Healy, 2000)

V premeru moje raziskave so anketiranci na drsniku določili, koliko opore so prejeli od zaprtega starša, če je 1 pomenilo, da niso prejeli nikakršne podpore in 5, da so prejeli veliko opore. Povprečje odgovora je bilo 2,9, kar pomeni, da lahko svojo hipotezo potrdim.

Zaradi starševske zaporne kazni pride do prisilne ločitve staršev in otrok, redkih ter omejenih stikov in nedoslednih ureditev skrbi, ki lahko predstavljajo dodatno tveganje za posledice otrok. (Kobak, Madsen, 2008) Ta ločitev ni povezana s stopnjo podpore skupnosti, ki jo zagotavljajo druge oblike ločitve, na primer smrt staršev (Phillips, Gates, 2011). Dejansko izguba, povezana s starševskim zaporom, otroka ne loči le od staršev, temveč ga pogosto loči od prijateljev in skupnosti. Gre za izgubo, ki sega precej dlje od tega, da je starš preprosto odsoten. (Galler, 2009)

V raziskavi, ki jo je naredil Bocknek (2009), so otroci izrazili občutke izolacije, poročali so o težavnih odnosih v šoli in izgubi prijateljev. Tudi v drugih študijah, ki so jih naredili Boswell (2002), Katz (2002), Lee (2005) in Chui (2010), vsi intervjuvani mladostniki in otroci opisujejo izkušnje ustrahovanja ter sramote – najpogostejše od vrstnikov, pa tudi od učiteljev in sosedov. V študiji Katz (2002) so otroci poročali, da so jih prijatelji pogostejše nadlegovali zaradi odhoda starša v zapor, kot pa so omenjali prijatelje kot vir podpore. Ravno zaradi ustrahovanja in stigmatizacije otroci največkrat nimajo zagotovljene podporne socialne mreže, s katero bi lahko delili svoje občutke glede starševega odhoda v zapor ter prestajanja zapone kazni.

Stigma in sramota sta najpogostejša dejavnika, s katerima se srečuje celotna družina, kadar gre eden od članov v zapor. Razkritje, da je ožji družinski član v zaporu, ima številne negativne posledice. Veliko družin je osramočenih in tega ne povedo niti najbližjim prijateljem. Sramota in sram sta osnovna razloga, da otroku ne povedo, da je mama ali oče v zaporu. (Smith, 2004)

Nekateri družboslovci so mnenja, da družin, ki imajo člana v zaporu in živijo na območju z veliko stopnjo kriminala, okolica, v kateri živijo, ne stigmatizira.

Nekatere študije nakazujejo, da sta stigma in socialna izključenost od vrstnikov odvisna od kaznivega dejanja starša. Možno je, da je socialna izključenost vezana na vrsto zločina. (Hariston, 2007)

Stigma pa ni omejena sam na obdobje zaporne kazni. Nekdanjim zapornikom je pravno onemogočeno veliko delovnih mest in poklicev. Prav tako se pojavljajo težave tudi pri najemu stanovanj, posojil in podobno. Namen tega je morda kaznovati zapornika kot posameznika, vendar te javne sankcionirane akcije diskriminirajo in stigmatizirajo družine in otroke zapornikov. (Hariston, 2007)

Tudi v moji raziskavi se je pokazalo, da se je velik delež vprašanih soočalo s starševsko stigmo, zato lahko potrdim svojo hipotezo.

Stigma, finančni in družbeni napadi družine ter slaba kakovost otroškega varstva so tudi povezane s kasnejšim antisocialnim vedenjem. Vendar lahko pozitivna podpora socialnih služb in nevladnih organizacij ublaži učinek starševskega zapora na medgeneracijski kriminal. (Loureiro, 2010)

Otroci ljudi, ki so v zaporu, imajo posebne potrebe. Da bi zmanjšali negativne učinke odhoda starša v zapor na otroke, je treba poznati njihove potrebe. Otroci zapornikov in vprašanja, s katerimi se soočajo, so v družbi že predolgo nevidni. (Cunningham, 2001)

Pomembno je ustvarjanje varnega prostora, kjer lahko otroci strokovnim delavcem povedo, kaj čutijo in le tako je lahko njihova podpora koristna. Medvrstniško nadlegovanje v šoli povečuje tveganje, da se bodo otroci burno odzvali na izsiljevanja ali doživljali žalost. Še večja od fizične stigmatizacije sta samostigmatizacija in sram (Philbrick, 2002).

Tudi v moji raziskavi se je pokazalo, da so si vprašani želeli oz. bi potrebovali pomoč strokovnih delavcev, pa je niso prejeli, tako da lahko s tem potrdim svojo hipotezo.

5. Predlogi

- Predlagam, da se otrokom in mladostnikom v času, ko je starš na prestajanju zaporne kazni in ko se vrne v domače okolje, nudi strokovno pomoč.
- Predlagam ustanovitev skupin za samopomoč družinskim članom, varen prostor, kjer imajo otroci in mladostniki možnost izražanja čustev ter pri tem spoštljivega in odgovornega odraslega zaveznika.
- Predlagam postavitev internetne strani z namenom nudenja anonimne strokovne pomoči otrokom in mladostnikom, ki potrebujejo podporo.
- Ne nazadnje predlagam ustanovitev društva oz. neprofitne organizacije, ki bi nudila strokovno pomoč otrokom in mladostnikom ter celotni družini, in bi sodelovala med strokovnimi delavci v zavodu, kjer starš prestaja zaporno kazen, ter centrom za socialno delo.

6. Uporabljena literatura

- Al Gharnment, F. (2008). The effects upon children in Jordan of the imprisonment of their fathers A social work perspective. *International Social Work*, 233–246.
- Allen, R. (2002). Grandparents as carers. A look at the situation faced by grandparents who are raising their grandchildren on behalf of the children's parents. *Australija*.
- Bernstein, N. (2005). All alone in the world. Children of the incarcerated. The New Press: New York.
- Bessell, S. (2009). Research with children: Thinking about method and methodology. ARACY.
- Bloom, B. S. (1993). Why punish the children? National Council on Crime and Delinquency.
- Bocknek, E., Sanderson, J., & Britner, P. (2009). Ambiguous loss and posttraumatic stress in school-age children of prisoners. *Journal of Child and Family Studies* 18(3), 323–333.
- Boswell, G., & Wedge, P. (2002). Imprisoned fathers and their children. London: Jessica Kingsley.
- Bouwkamp, R., Bouwkamp, S. (2014). Blizu doma: priročnik za delo z družinami: ravnanje z interakcijskimi vzorci v družini, pri procesih podpore in pomoči ter na področjih psihosocialnega dela. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Pedagoška fakulteta, Inštitut za družinsko terapijo.
- Bretherton, I., & Munholland, K. A. (2008). Internal working models in attachment relationships: Elaborating a central construct in attachment theory. In J. Cassidy and P. Shaver (Eds.), *Handbook of Attachment: Theory, research and clinical application* (2nd ed.). New York: Guilford.
- Christian, S. (2009). Children of incarcerated parents. Washington, D. C.: National Conference of State Legislatures.

- Codd, H. (2003). Internet journal of criminology (IJC). Women Inside and Out: Prisoner's Partners, Women in Prison and the Struggle for Identity. London: Routledge.
- Collins, K. H. (2007). When a parent goes to prison. The Prison Development Work of Barnardo's Parenting Matters Project No. 8.
- Collins, K., Healy, J., & Dunn, H. Barnardo's Briefing paper No 8. Pridobljeno iz When a parent goes to Prison:
http://www.barnardos.org.uk/pp_no_8_when_a_parent_goes_to_prison.pdf (26. 5. 2018)
- Cunningham, A. (2001). Forgotten families – the impacts of imprisonment. Family Matters No. 59, 35–38.
- Cvetek, R. (2009). Bolečina preteklosti: travma, medsebojni odnosi, družina, terapija, Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1998). Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2000). Socialno delo z otroki in mladoletniki med pomočjo in prisilo, v: Prestopništvo in odklonsko vedenje mladih: vzroki, pojavi, odzivanja (ur. Šelih, A). Ljubljana: Bonex.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2006). Socialno delo z družino. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Mešl, N. (2019). Socialno delo z družino; Soustvarjanje zelenih izidov in družinske razvidnosti, Fakulteta za socialno delo, Univerza v Ljubljani.
- Department of Research & Evaluation Services Alliance for Children and Families. Pridobljeno: <https://www.alliance1.org/Research/articlearchive/Re-entryPresentation> (25. 4. 2017)
- Farrell, A. (1997). Policies for incarcerated mothers and their families in Australian corrections. Australian and New Zealand journal of criminology 31, 101–118.
- Flaker, V. (1998), Odpiranje norosti: vzpon in padec totalnih ustanov. Ljubljana: Založba /*cf.

- Foucault, M. (2004), Nadzorovanje in kaznovanje: nastanek zapora. Ljubljana: Krtina.
- Geller, A., Garfinkel, I., Cooper, C. E., & Mincy, R. B. (2009). Parental incarceration and child well-being: Implications for urban families. *Social Science Quarterly*, 90, 1186–1202.
- Glaze, L. E. & L. M. Maruschak. (2008) Parents in prison and their minor children. Washington, D. C.: U. S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics.
- Goffman, E. (2008). Stigma: zapiski o upravljanju poškodovane identitete. Maribor: Aristej.
- Hairston, C. (2007). Focus on children with incarcerated parents. Baltimore: The Annie E. Casey Foundation.
- Healy, K. (2000). Parents in prison and their families: Everyone's business and no-one's concern. Brisbane: Catholic Prisons Ministry.
- Jones, A. (2012). Experiences of Invisible, Marginalised or Socially Excluded Childhood; Implications for national and International Agendas – Editorial. *Analele Științifice Ale Universității "Alexandru Ioan Cuza" Din Iași*, (Serie Nouă) V2. 2012, Romania.
- Kanduč, Z. (2003). Onkraj zločina in kazni. Ljubljana: Študentska založba.
- Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo CSD (2008).
- Katz, A. (2002). Parents in Prison. *Criminal Justice Matters* 50(1), 18–19.
- Kobak, R., & Madsen, S. (2008). Disruptions in attachment bonds: Implications for theory, research, and clinical Intervention. In J.Cassidy & P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed., pp. 23–47). New York: Guilford Press.
- Kodele, T., Mešl, N. (2016). Družine s številnimi izzivi: soustvarjanje pomoči v skupnosti, Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Lamberger, J. (2011). Vključevanje zaprtih oseb v družbo po prestani kazni. Specialistično delo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Lešnjak, D. (1985). Socialno delo z družino pripornika. *Penološki bilten* 3:122–126.

- Loureiro, T. (2010). Perspectives of children and young people with a parent in prison; Scotland's Commissioners of Children and Young People, Pridobljeno: <https://dera.ioe.ac.uk/1215> (17. 9. 2018).
- Mesec, B. (2007). Metodologija raziskovanja v socialnem delu 2. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Mesec, B. (2009). Metodologija raziskovanja v socialnem delu 1: Načrtovanje raziskave. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Meško, G. (1997). Družinske vezi na zatožni klopi? Ljubljana: Educy.
- Mešl, N. (2007). Teorije ravnanja in uspešnost procesov moči v socialnem delu z družinami. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Mešl, N. (2008). Razvijanje in uporaba znanja v socialnem delu z družino: procesi soustvarjanja teoretskega znanja v praksi. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Mikoš Kos, A., Slodnjak, V. (2000). Nesreče, travmatski dogodki in šola, Ljubljana: DZS
- Mrevlje, N. (2007). Življenje obsojenk v zavodu za prestajanje zaporne kazni Ig. Etnolog 17, 147–166.
- Murray, J. (2005). Parental imprisonment: effects on boy's antisocial behaviour and delinquency through the life-course. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 1269–1278.
- Orel, D. (1984). Pomen in vloga svetovalca med postpenalno obravnavo pri pogojni obsodbi. Penološki bilter 2.
- Peršak, N. (2006). Ženske, droge in zapor – interakcije in kontraindikacije; v: Droge, zapori, ženske – postmoderna družba in njene zasvojenosti, Kanduč, Z., Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Petrovec, D., Plesničar, M. M. (2009). Percepcija ženske kriminalitete z vidika odmere kazni. Ljubljana: Revija za kriminalistiko in kriminologijo, let. 60, št. 2: 91–105.
- Philbrick, K. (2002). Imprisonment: The impact on children, Issues in Forensic Psychology 3, 72–81.

- Philbrick, K., Ayre, L., Lynn, H. (2014). *Children of Imprisoned Parents*, European Perspectives on Good Practice, Paris: Childeren of Prisoners Europe.
- Poštrak, M. (2015). Koncepti socialnega dela z mladimi, *Socialno delo*, 54(5), 269–280.
- Poštrak, M. (2017). Dometi socialno konstruktivističnega modela socialnega dela, *Socialno delo*, 56(2), 133–148.
- Puhar, S. (1995). Diskriminacija žensk v kazenskem postopku in pri izvrševanju zaporne kazni. *Socialno delo* 5: 309–320.
- Rus Makovec, M. (2003). *Zloraba moči in duševne motnje ter poti iz stiske*, Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Sack, W. H., Seidler, J. (1978). Should children visit their parents in prison? *Law and Human Behavior*; *Law and Human Behavior*, 2(3), 261.
- Saunders, V., & McArthur, M. (2013). *Childeren of Prisoners: Exploring the needs of childeren and yung people who have a parent incarcerated in the ACT*. Canberra: SHINE for Kids.
- Seymour, C. B. (1998). Children with parants in prison: Child welfare policy, program and practice issues. *Child Welfare New York*, 77, 469–494.
- Shaw, R. (1992). Imprisoned fathers and the orphans of justice. V R. Shaw, *Prisoner's children: What are the issues?* (str. 41–49). London: Routledge.
- Simmons, C. W. (2000). *Children of Incarcerated Parents*. California Research Bureau (CRB) Report. CRB Note Vol. 7, No. 2.
- Skalar, V. (1990). Vpliv prestajanja kazni na proces spreminjanja osebnosti. *Penološki bilten* 2: 27–40.
- Smith, A. (2004). Breaking through the bars: Exploring the experiences of addiction incarcerated parents whose childeren are cared for by relatives. *Families in society* št. 58, 187–195.

- Tomori, M. (2000). Psihosocialni dejavniki pri mladoletniškem prestopništvu; v Prestopništvo in odklonsko vedenje mladih: vzroki, pojavi, odzivanja, Šelih, A., str.: 89–111, Ljubljana: Bonex.
- Tudball, N. (2000). Doing it Hard: A study of the Needs of Children and Families of Prisoners in Victoria, Victorian Association for the Care and Resettlement of Offenders (VACRO), Melbourne.
- Ule, M. (1995). Vsakdanji svet družine; v: DRUŽINE: različne – enakopravne, Renner, T. (et al.); str.: 127–129, Ljubljana: Vitrum.
- Ule, M., Kuhar, M. (2003). Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni; Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Walsh, F. (2003). Normal family processes: growing diversity and complexity. New York: Guilford Publications, Inc.
- Woodward, R. (2003). Families of prisoners: Literature review on issues and difficulties. Occasional Paper No. 10.
- Ziebert, R. (2006). No easy answers: The effects of parental incarceration on children.
- Žišt, D. (2008). Utrinki iz življenja za rešetkami. Maribor: Večer.

7. Priloge

Anketna vprašanja

Spoštovani, sem Nina Bevk, absolventka Fakultete za socialno delo. V času študija sem odkrila, da v Sloveniji nobena organizacija oz. ustanova ne nudi podpore otrokom, ki imajo starša v zaporu, kljub temu da je v tujini to stalna praksa. Zavedam se, da je tema zelo težka in osebna, vseeno pa bi vas prosila, če lahko odgovorite na vprašanja ter mi s tem pomagate opozoriti na problematiko. Anketa je popolnoma anonimna in vsebuje 19 vprašanj na štirih straneh. Zelo sem vam hvaležna za pomoč!

1. Kdo je bil v zaporu?

- a) Oče
- b) Mama

2. Kdo vam je povedal, da gre starš v zapor?

- a) Starš, ki je odšel v zapor
- b) Starš, ki ni odšel v zapor
- c) Stari starši
- d) Brat/sestra
- e) Širši družinski člani (teta, stric, bratranec, sestrična)
- f) Družinski prijatelj/prijatelj starša
- g) Policija
- h) Sorodnik
- i) Vaši prijatelji
- j) Učitelj/-ica, šolski/-a svetovalec/-ka
- k) Socialni delavec/-ka

l) Drugo: _____

3. Velikokrat starš ali skrbniki podajajo otroku alternativno zgodbo, kje je oče ali mati, največkrat so uporabljeni izgovori, da je starš v vojski, nekje na kakšnem izobraževanju ali delu itd. Kakšna je bila vaša izkušnja?

- a) Izvedel/-a sem vso resnico (razlog kaznivega dejanja, čas prestajanja zaporne kazni, kje bo starš prestajal zaporno kazen itd.)
- b) Izvedel/-a sem delno resnico (izpustili oz. zamolčali so razlog kaznivega dejanja, omilili kaznivo dejanje, omilili oz. skrajšali čas preživljanja zaporne kazni itd.)
- c) Izvedel/-a sem alternativno zgodbo (starš je odšel na delo, starš je v vojski itd.)
- d) Drugo: _____

4. Pogosto si otroci zamišljajo veliko hujše scenarije, kot so v resnici: da so jih starši zapustili, da so v mučilnici, da so bolni in v bolnišnici ali kakšni grozoviti vojni ipd. Kakšna je bila vaša izkušnja?

- a) Nisem si predstavljal/-a hujših scenarijev
- b) Na začetku sem si zamišljal/-a hujše scenarije, po obisku starša v zaporu, takšne predstave nisem več imel/-a
- c) Na začetku sem si zamišljal/-a hujše scenarije in kljub obisku starša so predstave ostale iste
- d) Drugo: _____

5. Ali menite, da ste izvedeli dovolj informacij o vzrokih starševega odhoda v zapor?

- a) Da
- b) Ne

6. Bi želeli takrat izvedeti še več?

- a) Da
- b) ne

6.1. Če da, kaj?

7. Odhod starša v zapor je za otroka travmatska izkušnja, odvisna je tudi od kaznivega dejanja, zaradi katerega je bil starš obtožen. Otrok lahko občuti stisko in se zateče v alkohol oz. poseže po prepovedanih substancah, svoje občutke lahko usmeri v šport ali se izraža s pomočjo umetnosti

(slikanje, pisanje pesmi ipd.), lahko mu odleže, saj je bil vrsto let žrtev nasilja itd. Vsak otrok se na stres, ki ga prinese odhod starša v zapor, odzove drugače.

Na kakšen način ste se vi soočali z ločitvijo od starša, ki je bil v zaporu?

8. Kdo vam je v tem času nudil največjo podporo? (obkrožite lahko več odgovorov)

- a) Mama/oče
- b) Ožja družina (stari starši, brat, sestra)
- c) Širša družina (bratranci, tete, strici)
- d) Prijatelji/vrstniki/sošolci
- e) Učitelj/-ica
- f) Svetovalni/-a delavec/-ka (šolski/-a svetovalni/-a delavec/-ka, socialni delavec/-ka, psiholog/-inja)
- g) Sosedje
- h) Družinski prijatelji/prijatelji staršev
- i) Nihče
- j) Drugo: _____

9. Strokovnjaki pravijo, da so stiki med staršem v zaporu in otrokom zelo pomembni. Starš, ki je v zaporu, je otroku vseeno v veliko socialno in čustveno oporo, tudi če so obiski oz. stiki omejeni ali nepredvidljivi. Ste čutili, da ste od starša v zaporu prejeli oporo ali ne? Prosim, označite na drsniku 1–5, koliko vam je pomagal obisk starša v zaporu, če 1 pomeni »Nisem prejel/-a nikakršne opore« in 5 pomeni »Prejel/-a sem veliko opore«.

1

5

10. Pogosto so otroci ljudi, ki so v zaporu, stigmatizirani oz. zaznamovani zaradi dejanja, ki so ga naredili njihovi starši. Ali ste se tudi vi soočali s stigmo starša?

- a) Da
- b) Ne

10.1. Če da, na kakšen način ste to občutili:

- a) Pogosto sem slišal očitke, »kakršen starš, takšen otrok«
- b) Pogosto sem slišal očitke »Ni čudno, da je tak/takšna, saj je njegov/njen oče/mama v zaporu itd.«
- c) Bil/-a sem tarča čudnih pogledov
- d) Čutil/-a sem, da se moram v družbi zagovarjati zaradi dejanj, ki jih je storil mama/oče
- e) Izločili so me iz družbe, zaradi kaznivega dejanja, ki ga je storil starš
- f) Drugo: _____

11. Ali ste po odhodu starša v zapor zaznali razlike med odnosi v družini, šoli, med vrstniki/prijatelji?

- a) Da
- b) Ne

12. Lahko opišete razlike v odnosih, če ste jih zaznali?

V družini:

V šoli:

Med vrstniki/prijatelji:

13. Ali ste od svetovalnih delavcev prejeli psihosocialno pomoč (psiholog/-inja, socialni/-a delavec/-ka, šolski/-a svetovalni/-a delavec/-ka ipd.)?

- a) Da
- b) Ne

13.1. Če da, kakšno?

14. Kakšno pomoč oz. podporo strokovnih služb bi takrat potrebovali/želeli, pa je niste prejeli?

15. Ali se vam zdi smiselno, da bi socialna delavka oz. delavec nudila pomoč in podporo družini v času odsotnega starša?

- a) Da
- b) Ne

16. Kaj bi po vašem mnenju morale narediti strokovne službe, da bi vam kot otroku olajšale čas, ki ste ga preživeli brez obsojenega starša? Prosim, izberite med spodaj navedenimi odgovori. Možnih je več odgovorov.

- a) Finančna podpora države
- b) Pomoč pri organizaciji prevoza do zavora
- c) Psihosocialna pomoč vsem članom družine
- d) Sodelovanje med strokovno delavko v zaporu in socialno delavko, ki sodeluje z družino
- e) Učna pomoč
- f) Spoznavanje drugih otrok, ki imajo starša v zaporu
- g) Podporna skupina za otroke in njihove družine
- h) Drugo: